

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»

ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 61 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Кислова Катерина Михайлівна

Науковий керівник:

к.пед.н., доцент – Турчина Ірина Станіславівна

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2025 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання *кафедри дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ___ » _____ 2025 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Кислова К. М. «Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності». Кваліфікаційна робота освітнього ступеня – магістр. Спеціальність – 013 Початкова освіта – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв, кафедра дошкільної та початкової освіти. – м. Чернігів, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена теоретичному обґрунтуванню та експериментальному дослідженню процесу розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку в умовах навчально-пізнавальної діяльності.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці, ефективності комплексу педагогічних умов, і методичної системи, спрямованої на стимулювання креативності учнів початкової школи.

Теоретичний розділ аналізує сутність понять: «творчі здібності», «креативність» та «навчально-пізнавальна діяльність».

Обґрунтовано психолого-педагогічні особливості розвитку творчого потенціалу молодших школярів та визначено комплекс із дев'яти педагогічних умов, реалізація яких сприяє інтенсифікації творчого процесу.

Емпіричний розділ включає дослідження вихідних рівнів творчих здібностей, яке проводилося на основі комплексу діагностичних методик: тесту «Кола» (Джо Пол Гілфорд), методики Еліс Пол Торренса.

У ході формувального експерименту було розроблено та експериментально перевірено методичну систему, що базується на міжпредметній інтеграції (елементи STEAM-освіти), застосуванні евристичних методів та формуванні навичок рефлексії й самоаналізу.

Результати дослідження підтвердили ефективність впровадженої методичної системи, що виражається у позитивній динаміці приросту показників швидкості, гнучкості та оригінальності мислення в експериментальній групі. Розроблені методичні рекомендації, які можуть бути

використані вчителями початкових класів для створення розвивального освітнього середовища.

Ключові слова: творчі здібності, креативність, навчально-пізнавальна діяльність, молодший шкільний вік, STEAM-освіта, рефлексія, педагогічні умови.

ABSTRACT

The master's thesis is dedicated to the theoretical substantiation and experimental study of the process of developing creative abilities in primary school children during educational and cognitive activities. The goal of the work is to develop and experimentally verify the effectiveness of a complex of pedagogical conditions and a methodological system aimed at stimulating primary school students' creativity. The theoretical section analyzes the core concepts and substantiates a complex of nine pedagogical conditions for creative growth. The empirical section assessed initial levels using the "Circles" Test (Guilford) and the "Inventor". The study developed and tested a methodological system based on interdisciplinary integration (STEAM elements), heuristic methods, and the formation of reflection skills. The results confirmed the effectiveness of the system, showing positive dynamics in the growth of fluency, flexibility, and originality of thinking in the experimental group.

Keywords: creative abilities, creativity, educational and cognitive activities, primary school age, STEAM education, reflection, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	11
1.1. Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку як психолого-педагогічна проблема	11
1.2. Особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку	18
1.3. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності.....	28
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	40
2.1. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей учнів молодших початкових класів на констатувальному етапі експериментального дослідження.....	40
2.2 Зміст роботи щодо розвитку творчих здібностей учнів молодших початкових класів у процесі навчально-пізнавальної діяльності та аналіз результатів формувального етапу експерименту	47
2.3 Рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності.....	55
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з важливих завдань, яке реалізується в межах концепції Нової української школи, є формування творчої, активної, мислячої особистості. У Законі України «Про освіту» [30], Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті початкової освіти [12] підкреслюється, що творчий розвиток є необхідною умовою для життєдіяльності людини, і сприяє формуванню всебічно - гармонійно розвиненої особистості.

З огляду на постійне посилення вимог до освітнього процесу та його організації, актуалізується потреба у впровадженні інноваційних та високоефективних педагогічних стратегій. Сучасні учні початкової школи демонструють запит на комунікативну взаємодію з педагогом, воліючи бачити в ньому наставника та партнера, а не традиційного контролера чи критика.

У контексті реформування початкової освіти та її переходу до роботи, відповідно до нового Державного стандарту, ключовим акцентом освітнього процесу стає особистісно-орієнтоване навчання. Ця парадигма спрямована на інтенсивне формування та цілеспрямований розвиток творчих здібностей кожного молодшого школяра.

Важливим аспектом сучасної освітньої політики є створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу та таких індивідуальних здібностей особистості, які забезпечують їй досягнення життєвого успіху [30]. Тому зараз питання творчого розвитку дітей набуває пріоритетного значення. Ключовою метою освітнього процесу в цій площині є стимулювання пізнавальних, інтелектуальних та креативних здібностей учнів. Досягнення означеної мети реалізується через інтеграцію ігрових методів та застосування інноваційних педагогічних технологій.

Розвиток творчості в молодших школярів є важливим не лише тому, що завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, а й тому, що дитина, яка вміє творчо мислити в нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, їй буде легше адаптуватися в житті. Лише творча особистість спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, технології, напрямки розвитку,

знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому забезпечення кожній людині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань як загальноосвітніх, так і позашкільних закладів.

Дослідженням проблем творчості та розвитку творчої особистості в українській педагогіці займалися багато науковців, зокрема, Г. Сковорода наголошував на необхідності вивчення природних якостей особистості та розвитку здібностей відповідно до цих задатків [33]. Значний внесок у розробку вищезазначеного питання зробив В. Сухомлинський, який обґрунтував принципи індивідуалізації навчання, необхідності створення емоційно-насиченого середовища для творчого мислення та розвитку природних задатків дитини [43]. Теоретичні основи розвитку творчої діяльності та здібностей також розкривалися у працях О. Савченко, яка досліджувала дидактичні аспекти творчого навчання у початковій школі та Г. Балла, яка зосереджувалася на психологічних механізмах творчості, зокрема, уяви та фантазії [32].

Проблеми дидактичних засад та формування ключових компетентностей молодших школярів у контексті НУШ, нерозривно пов'язаних із креативністю, розглядалися у працях О. Савченко та Н. Бібік [32, 4].

І. Бех зосереджував увагу на формуванні мотиваційно-вольового компонента та творчої ініціативності, як основи особистісного розвитку [4].

Аспекти адаптації діагностичних методик та особливості розвитку уяви у молодшому шкільному віці досліджували О. Доценко та О. Дьяченко [13, 14].

Питання розвитку мовленнєвої гнучкості та ефективності дидактичних засобів у формуванні креативного мислення вивчала М. Головань [9].

Незважаючи на розробленість проблеми, вона залишається актуальною та затребуваною, що зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи **«Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-педагогічну та психологічну літературу з проблеми дослідження, розкрити сутність понять: «творчість», «творчі здібності» та «навчально-пізнавальна діяльність» у контексті Концепції Нової української школи (НУШ).
2. Визначити та теоретично обґрунтувати комплекс педагогічних умов, які забезпечують розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку в процесі навчально-пізнавальної діяльності.
3. Визначити критерії, показники та методику діагностування рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів.
4. Експериментально перевірити методику реалізації визначених педагогічних умов у процесі навчально-пізнавальної діяльності та на основі отриманих результатів підготувати методичні рекомендації.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у навчально-пізнавальній діяльності.

Методи дослідження:

теоретичні (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення) для вивчення та критичного осмислення психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури з проблеми розвитку творчих здібностей, визначення сутності ключових понять та обґрунтування теоретичних засад дослідження.

Емпіричні: педагогічне спостереження (для безпосереднього вивчення особливостей навчально-пізнавальної та творчої діяльності учнів у природних умовах освітнього процесу), анкетування, тестування, бесіди (для збору первинної інформації, визначення рівнів розвитку творчих здібностей та їх компонентів у молодших школярів, а також для виявлення ставлення вчителів до проблеми дослідження), аналіз продуктів діяльності учнів (для письмових

робіт, малюнків, проєктів та оцінки динаміки сформованості таких показників творчості, як оригінальність, гнучкість та швидкість мислення), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), для безпосередньої перевірки ефективності розроблених педагогічних умов та методики їх впровадження у практику початкової школи.

Експериментальна база. Експериментально-дослідна робота проводилась на базі комунального закладу «Городнянський ліцей №1» Городнянської міської ради Чернігівської області. Дослідною базою було охоплено 60 дітей молодшого віку 3-їх класів початкової школи.

Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні та апробації педагогічних умов розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані студентами під час проходження педагогічної практики в початковій школі та вчителями початкових класів у практичній діяльності.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі у Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Інновації та традиції в освіті: історичний досвід і сучасні виклики розвитку дошкільної, початкової, мистецької освіти та культури» - м. Чернігів, 28 березня 2025 року.

Опубліковано тези: Кислова К. М. «Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Інновації та традиції в освіті, історичний досвід і сучасні виклики розвитку дошкільної, початкової, мистецької освіти та культури» (м. Чернігів, 28 березня 2025 року) / відп. ред. Стрілецька Н. М. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. С. 49-52.

Структура роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи – 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку як психолого-педагогічна проблема

У сучасному світі, де знання та навички швидко змінюються під впливом нових інноваційних вимог сьогодення, актуальною та надважливою залишається проблема творчого розвитку особистості. Кожна розвинена держава дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної дитини, зокрема, адже діти – це майбутнє нації. У ключовий період під час навчально-пізнавальної діяльності має першочергово відбуватися процес інтенсивної уваги до розвитку творчих здібностей особистості, адже - це саме той час, коли вчителем мають забезпечуватись умови, які допоможуть виявити всі приховані можливості учнів молодшого шкільного віку.

Виховання особистості, здатної креативно підходити до виконання завдань та самостійно знаходити рішення актуальних проблем вимагає відповідної педагогічної стратегії та систематичного, цілеспрямованого впливу педагогів упродовж усього освітнього періоду. Необхідно, щоб учні набували навичок самостійного мислення, вчилися формувати власну позицію та відчувати персональну відповідальність за результати своєї діяльності.

Дослідження проблеми творчості має глибоке коріння в історії філософської та педагогічної думки. Великий внесок у дослідження проблем творчості внесли українські та зарубіжні вчені, зокрема, Г. Буш, Я. Пономарьов, Л. Яценко та інші.

Розв'язання цієї проблеми в Україні почалося з часів Ярослава Мудрого, який «залюблений» в книгу, в пізнання нового, створював всі умови на землі руській, щодо розвитку духовного і наукового потенціалу» [4]. Батьком української творчої думки вчені називають Феодосія Печерського – девізом творчості якого стали слова «Віруй і пізнавай». Прославилися своїм інтересом

до питань творчості козаки, які прагнули до постійного духовного вдосконалення життя у Запорізькій Січі [4].

Проблеми розвитку творчого потенціалу дитини, дорослої людини були в центрі уваги першого філософа України Г. Сковороди. Він у своїх працях підкреслював: «Єдність думок, вчинків, слова і діла, розуму і волі, що сприяють розвиткові всебічно розвиненої, духовної особистості, яка в подальшому буде працювати наполегливо, творчо» [11].

Ідеї розвитку творчої особистості досліджували Б. Грінченко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Зокрема, В. Сухомлинський важливим аспектом вважав творчу складову процесу навчання – «Навчання може стати для дітей цікавим, захоплюючим ділом, якщо воно заливає яскраве світло думки, почуттів, творчості, краси, гри» [44, с. 108].

Центральним для нашого дослідження є поняття «творчість». Творчість – це розумова і практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей. Науковцями О. Киричук, В. Моляко творчість розглядається як вища форма активності, самостійності, здатності створювати щось нове, оригінальне [25].

О. Киричук визначає творчість як діяльність, що призводить до створення нових матеріальних або духовних цінностей, підкреслюючи цим її продуктивний аспект [17].

В. Моляко розглядає творчість як вищу форму інтелектуальної активності, підкреслюючи, що вона є наполегливою, цілеспрямованою працею, що дозволяє індивіду створювати оригінальні ідеї та розв'язувати задачі (так зване Т-мислення) [25].

А. Фурман стверджує, що елементи творчості присутні у кожній активній діяльності, особливо, коли індивід самостійно вирішує завдання і отримує суб'єктивно нові для нього результати, що є важливим у навчально-пізнавальному процесі [47].

Головною ознакою творчості педагога найчастіше вважають новизну, визначаючи творчою діяльністю ту, «що породжує щось якісно нове, позначене неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю» [26].

Творчість – це розумова і практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури [10].

У класичному розумінні, творчість – це будь-яка діяльність, яка створює щось нове, незалежно від того, чи це матеріальний об'єкт, чи лише нова конструкція думки або почуття, що народжується в самій людині [8].

Творчість починається з нової ідеї, а нові ідеї можуть з'являтися як на основі нової інформації так і без неї, щоб дитина могла створити щось нове, вона повинна спиратися на вже відоме, мати матеріал, що зберігається в пам'яті. Щоб діти почали творчо застосовувати отримані ними раніше знання, необхідно, щоб вони відчували потребу в запропонованій ними діяльності. Тобто, потрібна мотивація для дитини.

Творчість традиційно визначають як процес продукування нового та соціально цінного продукту. Цю позицію підтримують дослідники, зокрема, Л. Виготський. Однак, таке трактування може бути неповним. А. Фурман та В. Моляко стверджують, що елементи творчості присутні у кожній активній діяльності людини. Протягом життя, самостійно вирішуючи різноманітні завдання, індивід створює результати, які є новими для нього і раніше не існували в його досвіді. Таким чином, творчість розглядається як цілеспрямований та наполегливий процес, сфокусований на пошуку розв'язання креативних задач [8; 47; 25].

З джерел психолого-педагогічної літератури творчість характеризується, як вища форма діяльності особи, що вимагає тривалої підготовки, ерудиції і інтелектуальних здібностей. Творчість є основою людського життя, джерелом усіх матеріальних і духовних благ.

Отже, *творчість* – це діяльність, результатом якої є нові матеріальні і духовні цінності, вища форма психічної активності, самостійності, здатність створювати щось нове, оригінальне. У результаті творчої діяльності формуються і розвиваються творчі здібності. *Творчість* – це ключова компетенція, яка дозволить дітям успішно адаптуватись до змінливого світу і розвивати свій потенціал.

У свою чергу, творча діяльність – це особлива форма діяльності людини, що приносить об'єктивно або суб'єктивно новий продукт [42]. Творчість завжди пов'язана з виходом за межі відомого, з подоланням внутрішніх або зовнішніх бар'єрів та самореалізацією індивіда.

Проблема розвитку творчості нерозривно пов'язана з категорією здібностей. Здібності не зводяться до знань, умінь і навичок, що є у людини, але вони забезпечують їх швидке надбання, фіксацію й ефективно практичне використання.

О. Скрипченко визначала поняття «здібності» як індивідуально стійкі властивості людини, що визначають її успіхи в різних видах діяльності. Здібності – це потенційні можливості, що виявляються в діяльності [35].

С. Максименко, О. Скрипченко, О. Киричук розрізняють загальні та спеціальні здібності [20; 35; 17].

Загальні – це загальні розумові, або інтелектуальні здібності, успіхи людини в основних видах діяльності;

Спеціальні – здібності до окремих видів діяльності: до тих чи інших видів мистецтв, мов, математики, техніки тощо.

Важливим фактором розвитку здібностей є стійкі спеціальні *інтереси* до вивчення змісту якоїсь галузі людської діяльності.

Науковці С. Максименко, О. Скрипченко, О. Киричук виділяють такі види здібностей:

- навчальні та творчі;
- розумові та спеціальні;
- математичні;

- конструкторсько-технічні;
- музичні;
- літературні;
- художньо-зображувальні;
- фізичні;
- унікальні (парапсихологічні) [35; 20; 17].

Розглянемо зміст поняття «творчі здібності». У широкому сенсі, творчі здібності є ключовим компонентом структури творчої особистості. Орієнтуючись на дослідження О. В. Киричука, ми визначаємо творчі здібності як синтез індивідуальних властивостей, рис характеру та інтелектуальних якостей, які забезпечують успішне виконання творчої діяльності, її нешаблонний характер та створення якісно оригінального продукту [16].

Український психолог О.В. Киричук наголошує, що творчі здібності становлять складне, інтегральне утворення, яке включає не лише когнітивні (пізнавальні), але й мотиваційні та емоційно-вольові компоненти. Таким чином, їхня структура, як правило, охоплює:

Інтелектуальні компоненти – швидкість і гнучкість мислення, здатність до асоціативного мислення, виявлення проблем та гіпотетичне мислення.

Особистісні та мотиваційні компоненти – прагнення до самореалізації, висока пізнавальна активність, незалежність суджень та наполегливість [17; 16].

Більшість дослідників сходиться на думці, що творчі здібності є комплексним утворенням, яке включає як інтелектуальні, так і особистісні компоненти. Серед ключових показників (критеріїв) творчого мислення, які є предметом діагностики в нашому дослідженні, виокремлюють:

- *Оригінальність (незвичність)* – це здатність генерувати ідеї, які значно відрізняються від загальноприйнятих або очевидних. Оригінальність виявляється у нешаблонному баченні проблеми та пошуку нетрадиційних рішень. Цей показник особливо важливий, оскільки він прямо корелює з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей [11].

- *Гнучкість мислення (пластичність)* – здатність швидко переходити від однієї ідеї до іншої, змінювати стратегію мислення, легко переформулювати проблему або бачити об'єкт із різних сторін. Це протилежність ригідності мислення.

- *Швидкість (продуктивність) мислення* – здатність генерувати велику кількість ідей, асоціацій або рішень за обмежений проміжок часу.

- *Уява (фантазія)* – центральний механізм творчості, що полягає у створенні нових образів, станів чи ідей на основі попереднього досвіду.

Успіх розвитку творчих здібностей значною мірою залежить від рівня їх початкового розвитку, який узагальнено можна представити як: здібності (початкові можливості), обдарованість (поєднання здібностей, що забезпечує високі результати), талант (високий рівень розвитку здібностей) та геніальність. Крім цього, варто згадати й особистісні передумови творчості, такі як висока пізнавальна мотивація, наполегливість, емоційна чутливість та прагнення до самореалізації. Ці компоненти у сукупності формують різні рівні розвитку творчого потенціалу: від базових здібностей до обдарованості, таланту та геніальності [20; 25].

У межах нашого дослідження важливо розглянути психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Молодий шкільний вік (6-10 років) визнається в сучасній психології та педагогії сенситивним (найбільш сприятливим) періодом для цілеспрямованого формування та розвитку творчих здібностей [32]. Інтенсивність цього розвитку зумовлена низкою ключових психолого-педагогічних чинників.

У цей період відбувається зміна провідної діяльності: місце гри, хоча й важливої, посідає навчально-пізнавальна діяльність. Цей перехід має глибокий вплив на когнітивну сферу [5]:

- Навчання вимагає інтенсивного розвитку довільної уваги, пам'яті та абстрактно-логічного мислення, які є фундаментом для творчого, дивергентного мислення.

- Учень, працюючи над навчальними завданнями, починає усвідомлювати себе як суб'єкт пізнання, що є основою його пізнавальної активності та ініціативності [4].

Творчі здібності нерозривно пов'язані з *уявою*. У молодшому шкільному віці уява знаходиться на піку свого розвитку [8]:

- Від репродуктивної до продуктивної форми, хоча напочатку етапу уява залишається переважно репродуктивною (відтворювальною, що базується на готових образах), саме в цей час закладаються механізми для її переходу у продуктивну (творчу) форму.

- Ключове завдання педагогіки полягає у цілеспрямованій стимуляції уяви, наданні завдань, що вимагають комбінування, гіперболізації та трансформації наявних знань у нові, неіснуючі образи.

Молодший шкільний вік характеризується високою пластичністю мислення та емоційною відкритістю:

- Мінімальний вплив стереотипів – дитина на цьому етапі ще менше піддається впливу усталених стереотипів та психологічної інерції ніж доросла людина. Це створює ідеальні умови для формування оригінальності та нешаблонного мислення.

- Висока допитливість та потреба в емоційно-забарвленій діяльності роблять дитину надзвичайно сприйнятливою до інтерактивних та ігрових форм навчання, що стимулюють креативність.

Таким чином, завдання педагога полягає не лише у виявленні вже існуючих творчих задатків, але й у створенні системи педагогічних умов, що є предметом нашого дослідження, які б спрямували природну схильність дитини до фантазування та творчості у продуктивне русло навчально-пізнавальної діяльності.

1.2. Особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку

У психолого-педагогічній науці навчально-пізнавальна діяльність є провідним видом діяльності молодшого школяра, що забезпечує його перехід від гри до систематичного засвоєння знань.

Спираючись на сучасні дидактичні концепції, зокрема, на праці

О. Савченко, навчально-пізнавальна діяльність - визначається як провідна, спеціально організована і керована педагогом діяльність учня, спрямована на засвоєння соціального досвіду (системи знань, умінь і навичок), розвиток пізнавальних інтересів, формування свідомого ставлення до навчання та ключових компетентностей [32].

В. Моляко в контексті психології обдарованості наголошує на активному, розвивальному та творчому характері пізнання: «Навчально-пізнавальна діяльність розглядається як активний процес, що передбачає не лише репродуктивне засвоєння інформації, але й цілеспрямоване розвиток пізнавальних сил, уяви та дивергентного мислення, які є основою для самореалізації творчого потенціалу особистості»[25].

Н. Бібік розглядає навчально-пізнавальну діяльність крізь призму компетентнісного підходу, підкреслюючи її роль у набутті ключових компетентностей. На її думку, «Навчально-пізнавальна діяльність – це спеціально організований педагогічний процес, в основі якого лежить досвід успішної діяльності школяра, що забезпечує самостійне застосування знань і формування ключових компетентностей (в тому числі соціально-комунікативних, інформаційно-цифрових та творчо-інноваційних)» [5].

Таким чином, навчально-пізнавальна діяльність – це не просто процес передачі знань, а складний, структурований процес, в якому учень виступає активним суб'єктом пізнання.

Сьогодні, як ніколи широко усвідомлюється відповідальність суспільства за навчання підрастаючого покоління. Сучасний стан суспільного розвитку потребує розв'язання непростих, але принципово важливих завдань. Винятково

важливо, щоб фундаментальні інтелектуальні навички, необхідні для успішного засвоєння змісту шкільної освіти, самостійного осмислення навчального матеріалу та загального розвитку пізнавального потенціалу, закладалися саме протягом молодшого шкільного віку.

Цей віковий період багатий на значні приховані можливості та специфічні особливості розвитку, які педагогам необхідно своєчасно помічати та стимулювати. З початком навчання в школі провідною діяльністю стає навчально-пізнавальна. Це обумовлено двома основними факторами: по-перше, вона виступає основним каналом активного пізнання навколишнього світу та оволодіння системою знань з різних галузей; по-друге, саме в контексті цієї діяльності відбувається формування ключових особистісних якостей учня, становлення окремих психічних процесів, а також розвиток здібностей та нахилів, які слугуватимуть базою для подальшого становлення школяра.

Молодший шкільний вік (від 6 до 10 років) є ключовим періодом в становленні особистості, оскільки, саме на цьому етапі відбувається зміна провідної діяльності.

За дослідженнями українських психологів О. Скрипченко [35] та

С. Максименка [20], провідною діяльністю стає навчально-пізнавальна діяльність. Вона є не просто формою засвоєння знань, а складним, цілеспрямованим процесом взаємодії, який формує інтелектуальні, вольові та мотиваційні основи особистості. Успіх у ній та, відповідно, розвиток творчих здібностей, визначається не лише природними задатками, але й активністю, мотивацією та ставленням дитини до нового матеріалу.

Якщо раніше провідною діяльністю дитини була гра, то з вступом до школи - це місце займає навчання. Першим і найбільш значущим моментом є те, що початок шкільного навчання та взаємодія між учителем та учнем набувають центрального значення для дитини. Це відбувається передусім тому, що виникає система оцінювання, і позитивні оцінки, і поведінка дитини тепер залежать від судження педагога. Від одержаних результатів навчання, в більшості випадків залежать відносини з однолітками та батьками.

Однокласники переважно віддають перевагу тим, хто добре вчиться. Учень може зробити висновки, що з поганими оцінками не користуватимешся авторитетом у друзів і батькам погані результати не принесуть позитивних емоцій, а за хороші рідні можуть і винагородити. Зазвичай, значна частина цих учнів (майже половина) демонструє виконавчу спрямованість. Вони охоче засвоюють матеріал, представлений вчителем, і їхня основна навчальна настанова полягає у вдумливому сприйнятті та точному дотриманні всіх наданих вказівок, незалежно від специфіки завдання. Такі діти вирізняються сумлінністю та старанністю на заняттях, проте вони зрідка проявляють ініціативу.

Таким чином, домінуючий мотив їхньої пізнавальної діяльності часто є опосередкованим. Він базується на зовнішніх факторах: прагненні здобути схвалення батьків, заслужити похвалу від педагога або підвищити свій авторитет серед однокласників. Ключовою перевагою, завжди, буде завчасна підготовка дитини до шкільного періоду, що передбачає формування на ранньому етапі міцної основи у вигляді сталого пізнавального інтересу до навчальної діяльності.

Місія Нової української школи полягає в тому, щоб навчити учнів самостійно здобувати знання впродовж усього життя, цілеспрямовано розвивати їхні креативні, інтелектуальні та комунікативні компетентності, а також сприяти формуванню цілісного наукового світогляду.

Безумовно, стресові ситуації, нашого часу можуть бути причиною тривоги та емоційного виснаження, а це пряма загроза ментальному здоров'ю школяра і його успішності у навчально-пізнавальній діяльності, тому слід послідовно залучати дітей через творчість створюючи позитивно налаштовану дружню атмосферу в дитячому колективі. Отже, педагог, який застосовує креативні методи та забезпечує сприятливе й комфортне середовище в умовах Нової української школи, може значно спростити процес засвоєння учнями навчального матеріалу. Така діяльність безпосередньо стимулює формування

стійких навчально-пізнавальних інтересів та загальної пізнавальної активності молодших школярів.

У межах нашого дослідження важливо розглянути психологічні передумови навчально-пізнавальної діяльності. Ефективність навчально-пізнавальної діяльності та її здатність стимулювати творчий розвиток залежать від ключових психологічних змін, що відбуваються у молодшому шкільному віці:

1. Довільність пізнавальних процесів під впливом систематичного навчання, яке детально описувала О. Савченко, пізнавальні процеси поступово переходять від мимовільного до довільного рівня [32]. Дитина вчиться свідомо керувати увагою, пам'яттю та мисленням [34]. Цей перехід є вирішальним для творчості, оскільки, як зазначала О. Скрипченко [35], творче мислення вимагає здатності до тривалого утримання уваги на проблемі, концентрації та вольового керування пошуком рішень.

2. Розвиток мислення та уяви – мислення поступово переходить від наочно-образного до словесно-логічного рівня. Учень освоює основні логічні операції: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

За концепцією С. Гончаренка [11], саме образний компонент мислення є базою для творчої уяви. Завдання педагога – «Не придушити образне мислення логічними вимогами, а синтезувати їх, спрямовуючи логіку на оперування яскравими, нешаблонними образами». Уява залишається інтенсивною, і завданням педагога є переведення її з переважно репродуктивної форми у продуктивну (творчу).

3. Формування рефлексії та самосвідомості – навчальна діяльність створює умови для розвитку самосвідомості та рефлексії – вміння оцінювати власні дії, їх відповідність меті та результати [10]. Психолог О. Киричук [16] підкреслював, що рефлексія є критичним елементом творчого акту, оскільки творчість передбачає не лише генерацію ідеї, але й її критичну оцінку та корекцію.

Молодший шкільний вік вважається етапом інтенсивного розвитку пізнавальних процесів, оскільки вони набувають усвідомленого та довільного характеру. Учень поступово освоює здатність керувати своєю увагою, пам'яттю та мисленням. Однак увага на цьому етапі ще недостатньо організована: вона характеризується невеликим обсягом, нестійкістю і складнощами у розподілі. З цієї причини для ефективної концентрації діти потребують зовнішньої стимуляції, зокрема, використання різноманітних та оригінальних завдань, привабливих ілюстрацій, звукових елементів чи ігрових прийомів [32; 3].

Мотиваційний та діяльнісний аспекти будь-якої діяльності є ключовими для її успіху. У контексті розвитку творчих здібностей саме ці аспекти визначають, як внутрішнє прагнення до самореалізації трансформується у конкретну продуктивну діяльність. Тому, доцільно перейти до аналізу структурних елементів творчого потенціалу.

Мотиваційна сфера молодшого школяра відіграє ключову роль.

Г. Полякова [27] стверджує, що на початку навчання домінує зовнішня мотивація (оцінка, похвала). Однак, лише внутрішня пізнавальна мотивація (інтерес до самого процесу пізнання) може стати основою для стійкого творчого інтересу. Завдання вчителя – поступово трансформувати зовнішні стимули у внутрішні, згідно з принципами дитиноцентризму, як визначає М. Супрун [41].

Завдання педагога щодо забезпечення мотиваційного компонента навчання полягає у створенні таких передумов, які б сприяли вихованню позитивних рис характеру в усіх учнів, а також бажання та вміння вчитися. Навчання молодших школярів є полімотивованим: залежно від конкретної ситуації, діяльністю дитини керують різні спонукання. Однак серед них завжди існує визначальний мотив, на який і слід здійснювати цілеспрямований вплив.

Для того, щоб цей вплив був дієвим та всебічним, необхідно приділити особливу увагу відповідній організації навчальної праці учнів як на уроці, так і вдома. З метою формування повноцінної мотивації навчання у молодших школярів, критично важливо забезпечити такі умови [32]:

- збагачувати зміст особистісно-орієнтованим цікавим матеріалом;
- утверджувати справді гуманне ставлення до всіх учнів, бачити в дитині особистість;
- задовольняти потреби в спілкуванні з учителем та однокласниками під час навчання;
- збагачувати мислення інтелектуальними почуттями;
- формувати допитливість і пізнавальний інтерес;
- формувати адекватну самооцінку своїх можливостей;
- утверджувати прагнення до саморозвитку, самовдосконалення;
- використовувати різні способи педагогічної підтримки, прогнозувати ситуації, коли вона особливо потрібна дітям;

Для дітей молодшого шкільного віку у час діджиталізації варто підібрати сучасні креативні завдання, що відповідно були б пов'язані з їх захопленнями та інтересами. Найбільш корисним та цікавим буде той матеріал, що максимально розвиватиме самостійність дитини, дасть можливість фантазувати поринути у світ творчих думок і буде наповненим логічними змістовними навчально-пізнавальними завданнями. У наш час працювати лише з матеріалом підручника, недостатньо, адже це не втримає доволі розсіяну увагу учнів, тому розвиток навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів буде не відповідатиме нормі.

Події сьогодення, які відбуваються в країні, негативно впливають на навчання дітей, порушується когнітивний розвиток, знижується успішність. Проте спільними зусиллями батьків і вчителів цей вплив можна значно зменшити. Головне завдання – підтримати, допомогти адаптуватися, забезпечити належні умови для навчання та творчого розвитку. Психологічний ефект від різноманітних видів творчої діяльності є настільки значним, що вона активно поширюється як форма терапії.

Навчання слугує основною формою розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів. Цей процес має подвійний вплив: з одного боку, школярі набувають нових знань, що розширюють їхній світогляд. З іншого

боку, завдяки активній пізнавальній діяльності вдосконалюються навчальні можливості учня. Це дає йому змогу не лише творчо використовувати існуючий багаж знань, але й самостійно шукати нову інформацію, задовольняючи власну потребу в пізнанні та самовираженні.

При цьому основною передумовою є забезпечення глибокого розуміння учнем сутності та практичного значення матеріалу, що засвоюється. Для цього вчитель має чітко визначити педагогічні цілі: у чому слід переконати школярів, як розкрити актуальність цього питання сьогодні та його значущість у найближчій перспективі.

Один із ключових принципів сучасної методики викладання полягає у тому, що презентація матеріалу має бути захоплюючою. Кожне заняття повинно нести пізнавальне навантаження і водночас захоплювати учнів як змістом, так і способом його подання. Психологічний ефект від різноманітних видів творчої діяльності є настільки значним, що вона активно поширюється як форма терапії.

Навчання слугує основною формою розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів. Цей процес має подвійний вплив: з одного боку, школярі набувають нових знань, що розширюють їхній світогляд. З іншого боку, завдяки активній пізнавальній діяльності вдосконалюються навчальні можливості учня. Це дає йому змогу не лише творчо використовувати існуючий багаж знань, але й самостійно шукати нову інформацію, задовольняючи власну потребу в пізнанні та самовираженні.

При цьому основною передумовою є забезпечення глибокого розуміння учнем сутності та практичного значення матеріалу, що засвоюється. Для цього вчитель має чітко визначити педагогічні цілі: у чому слід переконати школярів, як розкрити актуальність цього питання сьогодні та його значущість у найближчій перспективі.

Один із ключових принципів сучасної методики викладання полягає у тому, що презентація матеріалу має бути захоплюючою. Кожне заняття

повинно нести пізнавальне навантаження і водночас захоплювати учнів як змістом, так і способом його подання.

Навчально-пізнавальну діяльність у дітей потрібно розвивати, тому необхідним є виховання у дитини самосвідомості, тобто чітке розуміння та усвідомлене ставлення до своїх потреб, мотивів поведінки, думок, пошук власного «Я». Зацікавити учнів творчістю у процесі навчально-пізнавальною діяльністю є потужним прийомом, неодмінною умовою досягнення найкращих результатів. Формування навчально-пізнавальної діяльності – невід’ємна складова освітнього процесу, спрямована на прийняття власних рішень і здатності до самостійної обробки будь-якої інформації та вирішенні складних завдань подекуди за допомогою розвинутих творчих здібностей від цього залежить успішне навчання кожної дитини [17]. Отже, поняття «навчально-пізнавальна діяльність» означає мисленнєво-діяльний стан того, хто навчається, який сприяє оволодінню учнями молодших класів універсальними засобами дій і впливає на формування творчих здібностей [11].

З огляду на те, що *навчально-пізнавальна діяльність* є провідним видом активності молодшого школяра, саме вона виступає ключовою платформою для реалізації та розвитку творчого потенціалу. Відповідно, наступним кроком є аналіз функціонального значення навчально-пізнавальної діяльності у формуванні креативних здібностей.

Для того, щоб навчально-пізнавальна діяльність стимулювала творчість, вона має виходити за межі традиційної репродуктивної моделі. З. Слєпкань [38] наголошує, що це вимагає використання *педагогічних підходів, що стимулюють креативність*:

- Принцип проблемності – ведення проблемних ситуацій та евристичних завдань замість надання готових рішень. Це змушує дитину висувати власні гіпотези і шукати нешаблонні шляхи розв’язання.

- Діалогічність та співпраця – організація роботи у малих групах та стимулювання дискусій, що розвиває комунікативну творчість та вміння сприймати ідеї інших.
- Ігровізація – широке застосування ігрових, проектних та інтерактивних технологій [19] є найефективнішим засобом розвитку творчої уяви, оскільки, за В. Бакуменком [2], гра дозволяє дитині діяти в умовному просторі, де відсутній страх помилки.

Результатом залучення дітей до навчально-пізнавальної діяльності є:

- інтелектуальна активність – нові цікаві питання молодшого школяра, що показують захоплення та старання зрозуміти ще невідоме, досконало дослідити суть та дізнатися всі можливі факти до найменших дрібниць;
- активне оперування набутим багажем знань і умінь, а також прагнення брати участь в навчальній діяльності, в обговоренні винесених на порядок денний на уроці питань, у доповненнях, аналізу відповідей товаришів, в бажанні висловити свою точку зору;
- емоційно благополучний фон пізнавальної діяльності учня;
- регулятивні процеси, які проявляються в зосередженості уваги і слабким відволіканням [35].

У процесі формування навчально-пізнавальної діяльності О. Савченко виокремлює початковий, середній та високий рівні, які відображають глибину засвоєння знань та рівень самостійності учня.

Початковий рівень (репродуктивний) передбачає відтворення інформації.

Середній (конструктивний / частково-пошуковий) – її часткове перетворення.

Високий (дослідницький) – самостійне застосування знань у нових, складних умовах.

Умовами, які сприяють формуванню, розвитку й активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів є:

– *максимальна опора на активну інтелектуальну діяльність молодших школярів.* Ця умова є основою початку розвитку критичного мислення, пізнавальних процесів та допоможе опанувати навички швидкого підбору нестандартних ідей та рішень, що сприятиме розвитку творчих здібностей учнів і допоможе краще засвоїти матеріал будь-якого уроку, в цьому питанні можна використати інтерактивні події (ігри), коли здобувачі знань самостійно активно шукають інформацію, аналізують проблемні питання, застосовують інтуїцію, ситуації мозкового штурму, дискусії протиставлення думок та обговорення різних методів рішення, вибору вірного і як основне перевірка при застосуванні засвоєних знань на практиці;

– *освітній процес навчально-пізнавальної діяльності повинен здійснюватись на оптимальному рівні розвитку молодших школярів.* Вчитель на сьогоднішній день має дуже відповідальне завдання, сформувати вміння вчитися, тобто регулярне засвоєння знань, навичок, а також індивідуальний підхід до кожного учня, розвиток психологічних процесів, особистісних якостей та емоційного інтелекту дитини, уваги, мовлення. Важливою є навчальна діяльність, яка через творчість пов'язує стосунки дитини з навколишнім світом. Педагог має допомогти учневі не просто засвоїти матеріал, а розвивати стратегії навчання, саморегуляцію та навички, які знадобляться у житті; отже, найбільшу увагу варто надавати навчально-пізнавальній діяльності, адже вона провідна у житті дитини і впливає на її всі сфери розвитку та формування особистості;

– *налаштування позитивно-емоційного мікроклімату навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів.*

Вчитель має розуміти психологічний стан учнів, бути спроможним розрадити їх, зняти емоційну напругу, створити в класі природну атмосферу тепла, довіри, взаємоповаги, тобто сприятливу атмосферу уроку;

– *конструктивна педагогічна комунікація в навчально-пізнавальному процесі.* Учні ефективно налагоджують комунікацію з однолітками, друзями, учителем, бо це ключовий фактор формування їх особистості, соціальних

навичок. Перед учителем постає вимога створення позитивної атмосфери, побудови довірливих відносин та використання інноваційних комунікативних стратегій.

Заохочувати дітей до висловлювання своїх ідей та думок, хвалити та заохочувати за досягнення, незалежно від результату; уміння слухати і розуміти потреби та інтереси учнів, реагувати на їх емоції; проявляти розуміння до переживань та труднощів, встановлювати емоційний зв'язок; вчити уважно слухати інших та будувати міжособистісні здорові стосунки; заохочувати однолітків до співпраці, обговорення і обміну ідеями, давати можливість учням висловлюватись вільно не боявшись бути оціненими; спілкуватись з учнями на рівних не використовуючи владу, а пропонуючи співпрацю; допомагати знаходити рішення, а не нав'язувати власні; використовувати «Я-повідомлення», «активне слухання», «педагогічно виправдану модель критичного зауваження»; систематично аналізувати процес спілкування та вносити корективи; підтримувати авторитет колег перед учнями, вчити поваги до співрозмовника [4; 6; 41].

Таким чином, навчально-пізнавальна діяльність є динамічним простором, який під впливом вікових психологічних змін та належних педагогічних умов (які будуть розглянуті в наступному підрозділі) може бути трансформований на простір розвитку творчої, активної та самостійної особистості молодшого школяра.

1.3. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності

Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності не може бути ефективно реалізований без комплексного створення певних педагогічних умов та використання інноваційних методів, які системно сприяють формуванню креативного, асоціативного мислення, уяви, самостійності, а також забезпечують емоційну адаптацію та зацікавленість до навчання. Наше дослідження ґрунтується на

аналізі сучасних педагогічних підходів та виокремлює такі основні педагогічні умови та методи:

1. Стимулювання мотивації до творчої діяльності

Ця умова є фундаментальною, оскільки творчість потребує внутрішнього пізнавального інтересу. Як зазначає Г. Полякова [27], позитивна мотивація через успіх переводить зовнішні стимули у внутрішні.

Для ефективною реалізації педагогічних умов у процесі навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів застосовується комплекс методів та прийомів, спрямованих на стимуляцію дивергентного мислення, уяви та мотивації:

- Використання відкритих евристичних завдань – застосування цікавих, нестандартних завдань, які не мають єдиної правильної відповіді (наприклад, завершити незакінчену історію, придумати оригінальні назви до об'єктів чи картини, створити загадку).

- Метод асоціацій та аналогій – навчання прийомам швидкої зміни стратегії мислення (гнучкість), використовуючи перенесення властивостей об'єктів з однієї предметної області в іншу.

- Метод казкотворчості – техніка, що включає створення власних оповідань, історій, коміксів або трансформацію відомих сюжетів (використання улюблених казкових героїв у неординарних ситуаціях).

- Візуалізація та деталізація ідей – спонукання учнів до продукування ілюстрацій або створення моделей для візуального відображення власних творчих ідей та історій на аркуші.

- «Картки-фантазери» (проблемні завдання на фантазування) – застосування спеціальних дидактичних карток з незвичайними завданнями, що вимагають проектування неіснуючого («Придумай тварину, якої не існує, і опиши її суперздатність», «Опиши світ твоєї мрії», «Намалюй будинок майбутнього»).

- Створення ситуації успіху – забезпечення позитивного емоційного підкріплення через персоніфіковану похвалу, заохочення та визнання

унікальних зусиль учня. Маленький учень активно включається в пізнавальну діяльність лише тоді, коли він переживає успіх, хоча б невеликий.

- Використання ігрових та гумористичних прийомів – активне застосування ігрових моментів у навчанні (гейміфікація), що дозволяє знизити рівень тривожності та підвищити внутрішню пізнавальну мотивацію до творчого пошуку.

2. Забезпечення системності та самостійної активності учнів

Виконання цієї умови, згідно з концепцією З. Слєпкань [37], має забезпечити системність творчо-розвивального середовища та позитивну мотивацію розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Системний підхід гарантує певний дієвий запас психолого-педагогічних стимулів, які спрямовуватимуть активність учнів у необхідному напрямі.

Розвивальне навчально-пізнавальне середовище створює сприятливі, позитивні умови для розвитку дитячої творчості, в тому числі й навчальної, для виховання творчих здібностей особистості [37].

3. Забезпечення особистісно орієнтованого підходу

М. Супрун [40] наголошує, що особистісно орієнтований підхід вимагає врахування індивідуальних особливостей дитини, що передбачає добір завдань відповідно інтересів, нахилів кожного учня, а також створення умов для можливості вибору підходів і способів виконання поставлених під час навчання завдань.

На нашу думку, особистісно орієнтований підхід можливо реалізувати через диференціацію та індивідуалізацію навчального процесу. Наприклад, можна застосувати метод «Щоденник ідей» або «Моя креативна скарбничка ідей», куди учні щодня/щотижня записуватимуть або малюватимуть нову ідею, мрію, винахід. Це формує звичку мислити творчо кожен день.

4. Педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями.

Необхідність застосування цієї умови є однією з головних складових сучасних суспільних пріоритетів. І. Бех [4] визначає, що особистісно-зорієнтована взаємодія учителя та учня передбачає вибір напряму навчання і виховання як спілкування, в якому не існує різкого протиставлення протилежних думок та позицій учня й учителя, перетворення навчально-виховного процесу на взаємодію та співпрацю. *Це сприяє:*

- стимулюванню навчально-пізнавальної активності учнів;
- самостійності, самоуправлінню власною творчою діяльністю;
- прояву власної ініціативи дітей, поєднанню творчої свободи і спрямування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів;
- емоційності та виразності спілкування з проявами поваги і доброзичливості до усіх учасників педагогічного процесу.

5. Створення творчого навчального середовища

Створення психологічно безпечного та збагаченого середовища є ключовою умовою розвитку творчості [4].

У класі вчителю надважливо налаштувати та згуртувати дружній колектив, підтримувати позитивну атмосферу, де пануватиме довіра, підтримка і буде зона психологічного комфорту.

На нашу думку, цьому сприятиме використання інтерактивних методів (групова робота, проєкти, дискусії). Наприклад, метод «флешмобу ідей» (мозковий штурм) – групова форма роботи, де учні генерують багато ідей за короткий час. Важливо створити атмосферу, в якій кожна ідея – цінна. Ці види робіт розвивають вільне мислення, вміння висловлювати власну думку.

Ключовим принципом стимулювання творчої активності є розвиток здібностей учнів безпосередньо через діяльність (мовленнєву, художню, рухову тощо). При цьому діяльність має бути побудована на дослідницькому пошуку та варіативності рішень, що є фундаментальною вимогою особистісно орієнтованого підходу [4].

Основою для розвитку логічного, критичного та аналітичного мислення є регулярне проведення з учнями елементарних дослідів, експериментів та спостережень. Це не лише розширює їхні навички аналізу та порівняння, але й сприяє встановленню складних причинно-наслідкових зв'язків. Важливою умовою, що забезпечує перехід від репродукції до творчості, є орієнтація педагога не лише на кінцевий результат, а й на сам процес мислення, діагностики та творчості [4]. Такий підхід, відповідно до дидактичних принципів, активізує навчально-пізнавальний пошук і готує учнів до самостійного висунення гіпотез [32].

Для активізації дивергентного мислення та подолання когнітивної інерції необхідно регулярно впроваджувати завдання, що вимагають евристичного пошуку:

- конструктивні та винахідницькі завдання – це включає стимулювання складання учнями власних задач, головоломок та ребусів та, як елемент ТРВЗ-освіти, створення настільних ігор на математичну тему [50]. Доцільним є використання логічних, але незвичайних задач із кількома варіантами відповідей, що прямо заохочує гнучкість мислення;

- мовленнєво-творчі вправи (семантична гнучкість): сюди можна віднести завдання на написання листів (наприклад, інопланетянину, улюбленому герою казки) або використання прийомів «Закінчи розповідь» чи «Придумай продовження». Виконуючи подібні вправи, учень створює неповторний сюжет, що розвиває семантичну гнучкість та здатність до асоціативної швидкості у вербальній комунікації [24].

Стійкий розвиток творчості не обмежується уроками. Залучення до позаурочної творчої діяльності (гуртки, конкурси) має вирішальне значення, оскільки забезпечує безперервність творчого процесу та його вихід за межі класної кімнати. Це дозволяє дітям реалізовувати набуті в навчальному процесі навички у більш вільному форматі, що, відповідно до принципів педагогіки, є ключем до самореалізації особистості [45].

6. Застосування інноваційних методик і технологій навчання

Використання інноваційних підходів, про які пише Н. Бібік [5], підвищує ефективність навчально-пізнавальної діяльності.

Метод проєктів, ігрові технології (навчальні, дидактичні, рольові та драматичні ігри) розширюють уяву, фантазію, активізують мислення, проблемне навчання.

Однією з ключових умов розвитку творчого потенціалу молодших школярів є міжпредметна інтеграція. Поєднання змісту різних навчальних дисциплін (наприклад, математики та образотворчого мистецтва, мови та музики) допомагає дитині сприймати навчання не як розрізнений набір фактів, а як єдиний цілісний творчий процес.

Сучасним і найбільш ефективним інструментом інтеграції є STEAM-освіта (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics). Цей підхід об'єднує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику. Така синергія дисциплін формує в учнів цілісне бачення світу та активно стимулює креативне і критичне мислення [49].

Практична реалізація STEAM-підходу включає виконання інтегрованих проєктів, які вимагають від дітей конструювання, моделювання та вирішення проблем, наприклад [50]:

- *проєктне моделювання* – створення учнями макету природи будь-якої бажаної місцевості (гори, річки, тварини, які там проживають) із підручних матеріалів. Це вимагає застосування знань із природознавства та використання інженерних навичок;

- *дослідницькі проєкти* – проведення довготривалих спостережень, наприклад, вирощування рослини та фіксація етапів її росту. У цьому випадку інтегруються біологічні знання, технології вимірювання та математична фіксація результатів .

Таким чином, STEAM-заняття забезпечують практичну реалізацію теоретичних знань, перетворюючи пасивне засвоєння інформації на активну, продуктивну діяльність [50].

Використання ігрових технік: бали, нагороди, змагання. Наприклад, застосування навчальних квестів, систематизація знань у вигляді гри. Залучає дітей емоційно та формує позитивне ставлення до навчання.

Сучасні педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності мають на меті створення такого освітнього середовища, у якому кожна дитина може вільно мислити, фантазувати, діяти нестандартно та реалізовувати свій потенціал, проявляти свою унікальність.

7. Формування пізнавальної активності та самостійності

Ця умова є ключовою для розвитку суб'єктності учня. О. Киричук [17] підкреслює важливість уміння ставити запитання, розуміти мету, формулювати припущення, шукати відповіді. Підтримка заохочення до відповідальності, до самостійного розв'язання проблем.

Ключовим елементом стимулювання внутрішньої мотивації та розвитку суб'єктної позиції учня є надання права вибору. Це реалізується через можливість вибирати:

- форму виконання завдання;
- тему міні-проєкту;
- партнера по роботі.

Така автономія прямо впливає на підвищення зацікавленості, оскільки учень відчуває відповідальність за результат своєї діяльності. Наприклад, впровадження міні-проєктів за інтересами дозволяє учням самостійно або в групах досліджувати теми, які є для них особистісно значущими. Це можуть бути, зокрема, такі теми, як «Мій домашній улюбленець» або «Моя уява – мій світ» [25]. Проєктна діяльність, заснована на особистісних інтересах, забезпечує самовираження та незалежність суджень дитини, що є фундаментальною умовою особистісно орієнтованого підходу [4]. Таким чином, індивідуалізація завдань є прямою умовою для зростання ініціативності.

Проведення уроку в уявному просторі – у майбутньому, на іншій планеті, в середньовічному замку або на острові чудес серед мальовничої краси. Діти самі створюють сценарій подорожі та завдання на уроці. Такий підхід до навчання формує в учнів почуття відповідальності, самостійності та віри у власні сили.

Ключовою умовою розвитку творчої особистості є процес набуття навичок рефлексії та оцінювання власної діяльності (самооцінювання) [16]. Цей процес має бути систематичним і заохочувальним.

Формування рефлексивних навичок ефективно здійснюється за допомогою інструментів формувального оцінювання. Зокрема, використання методики «Сходи успіху» дозволяє дітям самостійно відслідковувати власний навчальний успіх та прогрес у виконанні творчих завдань. Для цілеспрямованого розвитку усвідомленості творчого мислення доцільно впроваджувати рефлексивні хвилини наприкінці уроку [3].

Ці міні-форми самоаналізу можуть мати вигляд міні-щоденника або малюнка, де учням пропонуються відкриті запитання для аналізу: «Що мені найбільше сподобалося?», «Що я зробив творчо?», «Що я хотів би зробити інакше?». Такі прийоми не лише підвищують усвідомленість творчого процесу, але й навчають учнів критичному аналізу власної діяльності, знижуючи залежність від зовнішньої оцінки [4].

8. Постійне удосконалення навичок та розвиток педагогів

За І. Зязюном [15], учитель має бути взірцем наслідування креативно-розвиненої творчої особистості. Це вимагає регулярного підвищення кваліфікації, тренінгів, курсів, пошуку нових методів та педагогічних умов розвитку творчості.

9. Співпраця з батьками для створення єдиного освітнього простору

Спільна робота родини та школи, про важливість якої писав В. Сухомлинський [44], забезпечує єдність вимог та підтримку творчого розвитку дитини поза межами класу.

10. Коучинговий, тренінговий підхід у навчанні

Учитель не просто диктор, а наставник, який пропонує теми для обговорення, допомагає знайти найпотраємніші, загадкові для дитини відповіді. О. Бондаренко [6] наголошує на використанні відкритих запитань: замість інструкцій покрокового виконання – актуальні обговорення: «А як ти хочеш вирішити цю задачу?», «А яка ситуація зустрічалась у тебе в житті?», «Що тобі допомагає, а що заважає при прийнятті рішення?».

11. Використання мистецтва як засобу розвитку творчості

Л. Масол [22] у контексті поліхудожнього виховання стверджує, що включення у навчання елементів образотворчого мистецтва, музики, театру, танцю стимулює емоційно-образне мислення.

Розвиток творчості молодших школярів ефективно забезпечується через використання інтегрованих художньо-творчих та ігрових прийомів, які створюють умови для вільного самовираження та експериментування.

Одним із найбільш дієвих прийомів є урок-театралізація та інсценування казок, оповідань і віршів. Під час підготовки до вистави учні залучаються до багатогранної творчої діяльності: вони створюють костюми, декорації, сценарії, а також активно використовують імпровізацію та гру в ролях безпосередньо у виставах. Це не лише розвиває вербальну гнучкість і уяву, але й формує соціально-комунікативні навички [2].

Важливу роль у розвитку невербальної креативності відіграють прийоми візуалізації та моделювання. Серед них: малювання музики, емоцій та настрою - це дозволяє учням використовувати колір для вираження абстрактних думок і почуттів, розвиваючи асоціативне мислення та емоційний інтелект; моделювання - активно застосовується моделювання на піску, з конструктором LEGO, або з природного матеріалу. Така діяльність стимулює просторове та інженерне мислення, допомагаючи трансформувати абстрактні ідеї у фізичні форми [49;14].

Для забезпечення безперервності творчого процесу та заохочення публічної презентації результатів доцільно практикувати створення тематичних міні-музеїв або виставок у класі. Цей прийом мотивує учнів до якісного

виконання роботи та формує навички представлення власних ідей, а також забезпечує візуалізацію успіхів усього колективу [45].

12. Застосування сміху як емоційного стану, психолого-педагогічного ресурсу для розвитку творчих здібностей

По-перше, сміх знімає напругу, надає дитині свободу вибору, щоб дитина спробувала власний варіант і якщо навіть щось не вийшло не боялась робити помилки.

Активує уяву та фантазію – гумористичні вправи допомагають у розвитку оригінального мислення.

Сміх сприяє розвитку емоційного інтелекту, що допомагає краще дитині зрозуміти колектив й сприяє плідній співпраці у засвоєнні пізнавально-навчальної діяльності:

- Українська мова: мовні ігри з жартами: придумати смішні короткі віршики або беззмістовні історії, пісню, лічилку з вигадливими словами.
- Образотворче мистецтво: креативний малюнок «смішного супергероя», який робить неординарні вчинки.
- Математика: задачі-жарти («У Даринки було 3 цукерки, але поки вона дійшла додому залишилась лише одна...»).
- Театралізована діяльність: мініатюри з жартами, які учні готують самостійно.

На основі аналізу літературних джерел та узагальнення запропонованих методів і форм роботи (описаних вище), ми можемо виділити такі узагальнені психолого-педагогічні умови, що забезпечують ефективний розвиток творчих здібностей у процесі навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів:

- Створення збагаченого предметно-просторового середовища з самого початку розвитку інтересу [4].
- Організація навчально-пізнавального пошуку дітей [11].
- Залучення у виконання творчих завдань [35].
- Інтеграція різноманітної діяльності [22].

- Формування у дітей психологічної установки майбутньої діяльності, що передбачає сміливість мислення [17].
- Створення проблемно-пошукових ситуацій [37].
- Включення цікавості в зміст [32].
- Стимулювання прояву позитивно-емоційного ставлення дитини до явищ, предметів і видів діяльності [4].
- Використання адекватних засобів і методів на кожному етапі формування творчих здібностей [5].

Основною формою організації навчання в школі є заняття, тому основним видом діяльності на уроках є пізнавальна діяльність школярів, яка відбувається на основі практичних і розумових дій дитини. Творчі здібності є ключовим чинником всебічного розвитку особистості, що формується у процесі навчально-пізнавальної діяльності і є не просто інструментом, а потужним ресурсом, що сприяє гармонійному розвитку інтелекту, емоцій і самовираженню індивідуальних особливостей кожного учня.

Висновки до розділу 1

Проведений теоретичний аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури дозволив розкрити сутність, структуру та методологічні засади розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності, що відповідає першому та другому завданням дослідження.

Встановлено, що в контексті Концепції Нової української школи (НУШ) творчі здібності розглядаються як інтегральна якість особистості, що проявляється у готовності до створення нових, оригінальних рішень. На основі аналізу підходів Л. Виготського та українських науковців О. Киричук, О. Моляко визначено робоче визначення поняття та обґрунтовано комплекс критеріїв для оцінки рівня їхнього розвитку: оригінальність, гнучкість, швидкість та уява.

Проаналізовано роль навчально-пізнавальної діяльності як провідної у молодшому шкільному віці, яка є основним середовищем для формування творчих здібностей. Підкреслено, що ефективність цього процесу визначається домінуванням внутрішньої (пізнавальної) мотивації над зовнішніми стимулами. Педагогічні умови мають бути спрямовані на трансформацію зовнішніх мотивів у стійкий пізнавальний інтерес, що є основою творчої активності.

На основі синтезу та систематизації теоретичних даних визначено та обґрунтовано комплекс із дев'яти узагальнених психолого-педагогічних умов, необхідних для розвитку творчих здібностей молодших школярів. До цих умов належать: створення збагаченого предметно-просторового середовища, стимулювання позитивно-емоційного ставлення, організація навчально-пізнавального пошуку, забезпечення особистісно орієнтованого підходу та інтеграція різноманітної діяльності.

Для практичної реалізації цих умов розроблено методичне забезпечення, яке включає застосування інноваційних технологій (STEAM-освіта, гейміфікація, метод проєктів), інтерактивних методів (мозкові штурми, коучинговий підхід) та використання мистецтва і гумористичних прийомів.

Таким чином, у першому розділі створено теоретичний фундамент дослідження: визначено ключові поняття, встановлено критерії діагностики та обґрунтовано комплекс педагогічних умов та методи їхньої реалізації. Подальше дослідження буде присвячене експериментальній перевірці ефективності цього комплексу умов на практиці.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей учнів молодших початкових класів на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для інтенсивного розвитку когнітивної сфери та становлення навчально-пізнавальної діяльності [32]. У цей час відбувається якісна перебудова мисленневих структур, що характеризується переходом від наочно-образного до елементів абстрактно-логічного мислення.

Саме пізнавальна активність молодших школярів, що є ключовою властивістю навчальної діяльності, перебуває у стані динамічного формування. Вона виступає як інтегративна характеристика, що охоплює не лише інтелектуальні процеси, а й мотиваційно-вольовий компонент особистості [9].

Для того, щоб забезпечити об'єктивне оцінювання ефективності педагогічного впливу та з'ясувати особливості розвитку цієї властивості (зокрема, її творчого аспекту) у конкретного учня, психолого-педагогічна практика вимагає чітких критеріїв та рівнів.

У сучасній психолого-педагогічній науці дійсно зберігається дискусійний характер щодо уніфікованих та узгоджених критеріїв оцінки пізнавальної (творчої) активності учнів початкових класів [5]. Це пов'язано з багатокомпонентністю явища, що включає швидкість, гнучкість, оригінальність мислення та мотивацію [14; 4].

Через відсутність єдиної теоретичної класифікації рівнів, у емпіричних дослідженнях та практичній діагностиці традиційно виділяють три узагальнені рівні, які дозволяють кількісно оцінити якісні зміни:

- **високий рівень** характеризується стійкою ініціативністю, самостійним пошуком нестандартних рішень та високою оригінальністю ідей;

- **середній рівень** – активність проявляється переважно за наявності зовнішнього стимулу або сприятливих педагогічних умов, помірна гнучкість, іноді присутні шаблонні рішення;

- **початковий рівень** – домінування репродуктивного підходу, початкова пізнавальна ініціативність та потреба у постійному контролі з боку педагога.

Таким чином, незважаючи на теоретичні розбіжності, застосування цих узагальнених рівнів є необхідним практичним інструментом для проведення експериментального дослідження та оцінки динаміки розвитку творчих здібностей у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Констатувальний етап дослідження, проведений на базі комунального закладу «Городнянський ліцей №1» Городнянської міської ради Чернігівської області. Дослідною базою було охоплено 60 дітей молодшого віку 3-го класу початкової школи. Вибір вікової групи (8-9 років) обґрунтовано тим, що саме цей період є сенситивним для розвитку дивергентного мислення та уяви, а також для формування стійких навчально-пізнавальних мотивів [34; 25].

Констатувальний етап мав на меті емпірично зафіксувати початковий стан об'єкта дослідження, а отже, він включав такі *завдання*:

- встановити початковий (актуальний) рівень розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку (за критеріями швидкості, гнучкості, оригінальності та уяви) до початку формувального впливу;

- сформувати експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи;

- дібрати та обґрунтувати комплекс валідних та надійних діагностичних методик, що відповідають полікомпонентній структурі творчих здібностей;

- здійснити безпосереднє проведення діагностичних процедур (Тест «Кола», Методика Е. П. Торренса);

- провести кількісну обробку даних (розподіл за рівнями) та якісний аналіз результатів для виявлення найбільш виражених дефіцитів (слабких ланок), які вимагають цілеспрямованого педагогічного впливу на формувальному етапі.

Критеріальний апарат був сформований на основі структурних компонентів творчості, визначених провідними теоретиками [14; 32; 46]:

Критерій	Психологічна сутність	Провідні теоретики
Швидкість	Кількісний критерій (за Дж. Гілфордом), що відображає продуктивність мислення – здатність генерувати максимальну кількість ідей за обмежений час.	Дж. П. Гілфорд (J. P. Guilford)
Гнучкість	Здатність швидко змінювати стратегію мислення, переходячи від однієї категорії об'єктів до іншої. Показник пластичності мислення (Дж. Гілфорд).	Дж. П. Гілфорд
Оригінальність	Якісний критерій (за Дж. Гілфордом та Е. Торренсом), що вимірює статистичну рідкість та унікальність ідей, відхід від загальноприйнятих асоціацій.	Дж. Гілфорд, Е. Торренс
Уява (Фантазія)	Здатність до створення нових, неіснуючих образів та їх деталізації. Ключовий чинник творчості в дитинстві (Л. Виготський).	Л. Виготський, О. Дьяченко

Використаний діагностичний комплекс забезпечив оцінку як вербальної, так і невербальної креативності, що відповідає полікомпонентній структурі творчого потенціалу [18].

1. Тест «Кола» (за Дж. Гілфордом) [1].

Тест спрямований на діагностику трьох факторів дивергентного мислення. Респондентам було запропоновано за обмежений час перетворити незавершені кола на різноманітні образи. Швидкість оцінювалася за кількістю створених образів протягом певного часу. Оригінальність оцінювалася за шкалою, де найвищі бали отримували ті образи, які найрідше зустрічалися у

вибірці. Гнучкість оцінювалася не лише за кількістю категорій, а й за широтою перенесення знань із різних предметних областей.

2. Методика П. Торренса «Домальовування незакінчених фігур».

Методика, розроблена американським дослідником креативності Елісом Полом Торренсом, дозволяє оцінити здатність до структурної незавершеності, що є ключовим показником уяви. Учень має подолати психологічну інерцію (шаблонність) та трансформувати абстрактний стимул у цілісний, оригінальний образ. У дослідженні використовувалася адаптація українських психологів О. Доценко та О. Дьяченко [13; 14]. Висока деталізація та назва малюнка також враховувалися для оцінки уяви.

Аналіз даних, отриманих за допомогою комплексу діагностичних методик (Тест «Кола» Дж. Гілфорда [1], методика Е. Торренса в адаптації [14] та ін.), підтвердив встановлену гомогенність (однорідність) ЕГ та КГ.

Обробка протоколів тестування проводилася шляхом переведення сирих балів, отриманих за кожною методикою, у стандартизовані показники.

Вимірювання показників невербальної креативності (гнучкість, оригінальність, швидкість) здійснювалося за допомогою тесту «Кола» (за Дж. Гілфордом). Аналіз узагальнених даних за цією методикою показав, що найбільший відсоток учнів ЕГ (53,3%) та КГ (52%) демонструє середній рівень розвитку невербальної креативності. При цьому значна частка вибірки ЕГ (26,7%) та КГ(29%) перебуває на початковому рівні. (*див. Рис. 2.1. та Рис. 2.2.*)

Продемонструємо детальний аналіз окремих показників креативності.

Швидкість – середній показник швидкості генерування ідей виявився на рівні 60% для КГ та 65% для ЕГ від максимально можливого, що відповідає середньому рівню. Хоча учні здатні швидко продукувати відповіді, часто ці відповіді були однотипними.

Гнучкість – за цим критерієм зафіксовано один із найбільших дефіцитів. Середня кількість використаних семантичних категорій у тесті «Кола» становила лише 3,2 у ЕГ та 3,1 у КГ (при необхідних 5-7). Це свідчить про

слабку пластичність мислення та фіксацію учнів на обмеженому колі асоціацій, що є проявом психологічної інерції.

Оригінальність – середній показник статистичної рідкості ідей в ЕГ 27% та 35% в КГ виявився нижчим від еталонного рівня. Учні демонстрували домінування типових, шаблонних асоціацій та ідей. Наприклад, незавершені кола найчастіше перетворювалися на сонце, м'яч, годинник чи обличчя, що підтверджувало нездатність відходити від звичних схем.

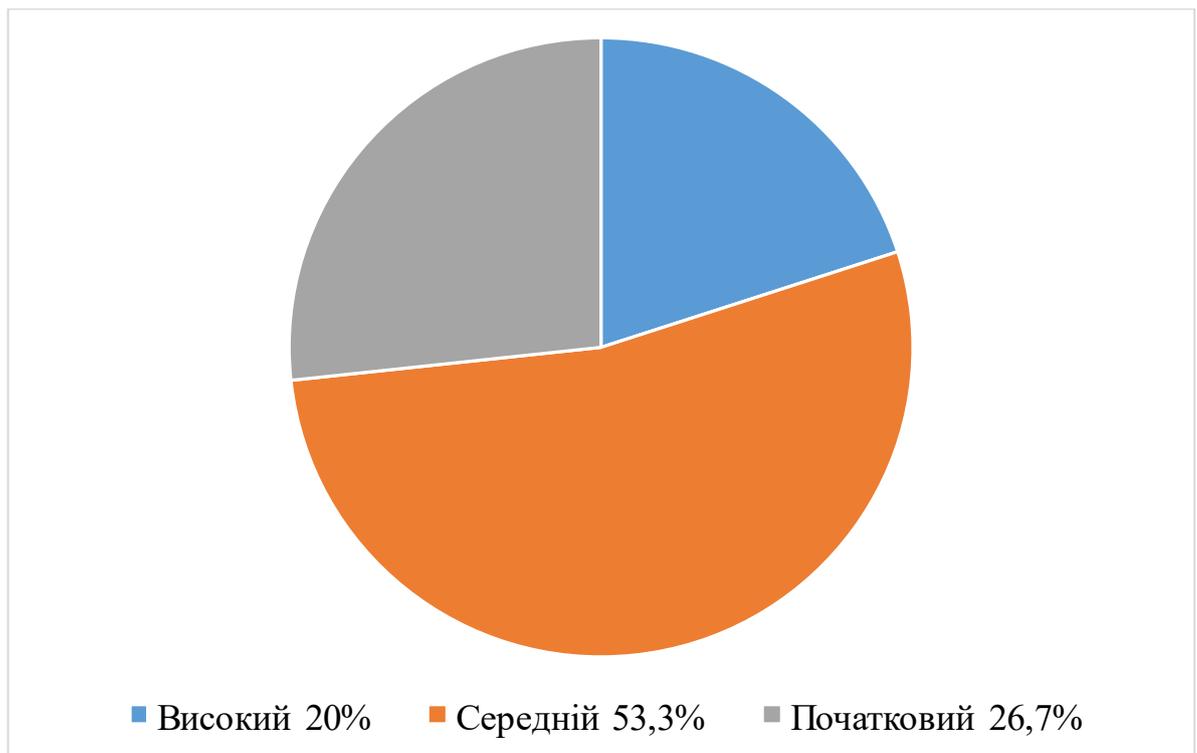

Рис. 2.1. Результати вимірювання показників за тестом «Кола» для ЕГ

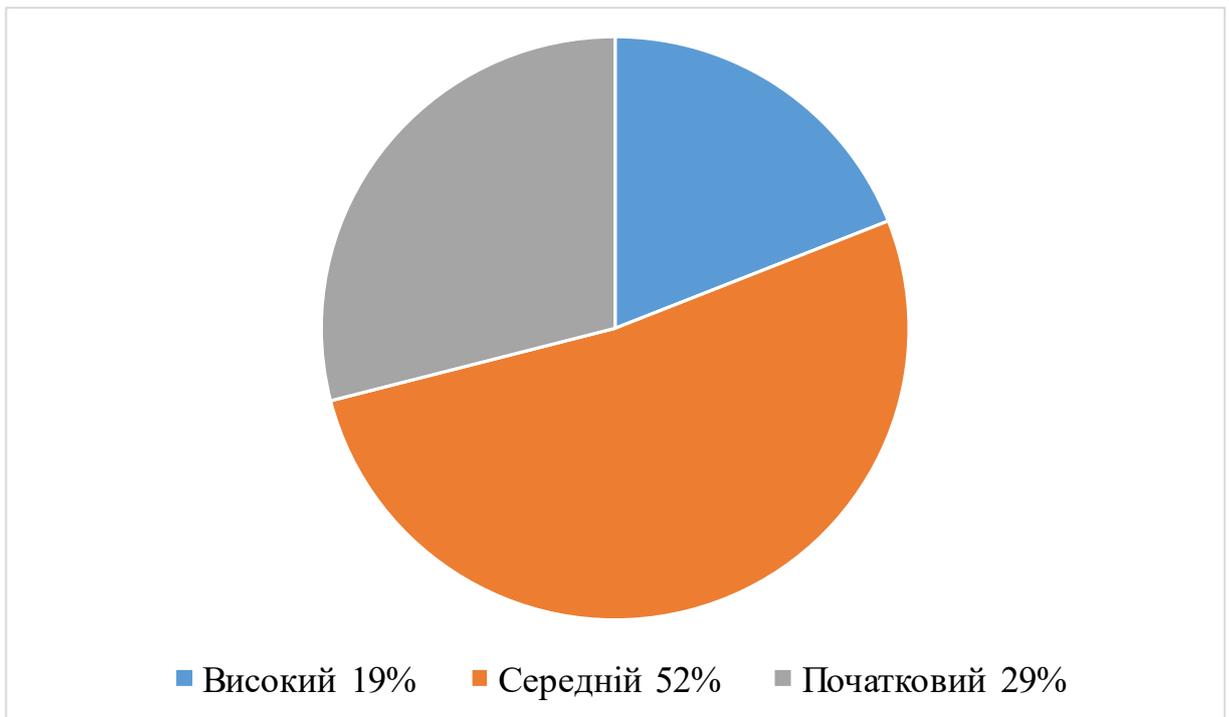

Рис 2.2. Результати вимірювання показників за тестом «Кола» для КГ

Оцінка творчої уяви здійснювалася за якісними показниками методики Е. Торренса «Домальовування незакінчених фігур» [13;14].

За методикою Е. Торренса більшість учнів обох груп досягали лише середнього рівня деталізації. Образи були простими, а їхні назви – прямими та описовими. Це свідчить про недостатній розвиток здатності до структурної незавершеності [14] та слабку спроможність до створення складних, неіснуючих сюжетів.

Це підтверджує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу для розвитку навичок оригінального та гнучкого мислення

На підставі узагальнення балів за всіма критеріями (швидкість, гнучкість, оригінальність, уява), було здійснено розподіл учнів на три узагальнені рівні, що дозволило кількісно представити якісні зміни.

Таблиця 2.1. Розподіл учнів ЕГ та КГ за узагальненими рівнями розвитку творчих здібностей на констатувальному етапі (у %):

Рівень	Характеристика	ЕГ (%)	КГ (%)
Високий	Демонструє стабільну оригінальність, високу швидкість і гнучкість, постійну ініціативу.	20 %	19 %
Середній	Проявляє творчість за стимулюючих умов, помірна гнучкість, наявність окремих шаблонних ідей.	53,3 %	52 %
Початковий	Домінування репродуктивного мислення, слабка уява, відсутність ініціативи.	26,7 %	29 %

Результати діагностики (*Табл. 2.1.*) засвідчили, що переважна більшість учнів ЕГ (82%) та КГ (81%) знаходиться на середньому та початковому рівнях розвитку творчих здібностей.

Аналіз показав, що найбільш значущий дефіцит спостерігався за ключовими критеріями дивергентного мислення (тип мислення, що дозволяє генерувати багато різних ідей для вирішення однієї проблеми, на відміну від конвергентного, що шукає єдине правильне рішення):

За критерієм *оригінальності* виявилось домінування типових, шаблонних асоціацій та ідей (початковий показник статистичної рідкості). Наприклад, у тесті «Кола» більшість учнів перетворювали фігури на стандартні образи (м'яч, сонце, обличчя), демонструючи нездатність відходити від звичних схем.

За критерієм *гнучкості* фіксувалася психологічна інерція та складність у швидкому перемиканні між семантичними категоріями, що свідчить про слабку пластичність мислення. Учні часто застрягали в межах однієї категорії

(наприклад, малювали лише їжу або лише транспорт) або пропонували однотипні вербальні рішення.

Виявлення значного дефіциту за критеріями оригінальності та гнучкості підтвердило необхідність розробки цілеспрямованого впливу на когнітивні механізми мислення та уяви. Саме ці слабкі ланки стали основою для змісту роботи та визначення пріоритетних завдань на формувальному етапі експерименту.

Це вказує на недостатнє використання творчого потенціалу у традиційному навчальному процесі та підтверджує актуальність нашого дослідження.

2.2 Зміст роботи щодо розвитку творчих здібностей учнів молодших початкових класів у процесі навчально-пізнавальної діяльності та аналіз результатів формувального етапу експерименту

Впровадження педагогічних умов, необхідних для розвитку творчих здібностей, відбувалося шляхом цілеспрямованої інтеграції спеціально розроблених творчих завдань та прийомів у зміст навчально-пізнавальної діяльності протягом усього формувального експерименту.

Основний принцип впровадження – це міжпредметна інтеграція, що забезпечувала системний вплив на творчий потенціал учнів на ключових уроках: українська мова, математика та інтегрований курс «Я досліджую світ» (ЯДС).

Впровадження визначених педагогічних умов розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку здійснювалося шляхом цілеспрямованої та системної роботи, що охоплювала методичні, змістові та організаційні аспекти навчально-пізнавальної діяльності.

Реалізація умови *особистісно-орієнтованого* підходу [4] – ця умова була реалізована через створення освітнього середовища, максимально сприятливого для індивідуального розвитку та самовираження учня:

- *стимулювання внутрішньої мотивації* – забезпечення можливості вибору завдань та форм роботи, а також систематичне створення ситуації успіху для кожного школяра, що сприяло зростанню ініціативності та незалежності суджень [25];

- *забезпечення психологічної безпеки* – формування атмосфери довіри, де цінувалася оригінальність ідеї, а помилка розглядалася як конструктивний елемент пошукової діяльності;

- *гнучкість оцінювання* – використання якісного, а не лише кількісного оцінювання творчих робіт, зосередженого на прогресі та зусиллях дитини.

Реалізація умови *міжпредметної інтеграції* забезпечувалася через інтеграцію спеціально розроблених творчих завдань у зміст ключових навчальних предметів:

- *інтеграція в мовну освіту* – включення вправ на мовленнєву творчість (наприклад, створення власних метафор, творче переосмислення тексту) на уроках української мови, що розвивало семантичну гнучкість [24];

- *інтеграція в природничо-математичну освіту* – застосування нестандартних задач, що вимагають дивергентного мислення, а також впровадження короткочасних інтегрованих проєктів з елементами STEAM-освіти, які пов'язували математичні розрахунки з художньо-конструкторською діяльністю [49].

Реалізація умови *системності та технологічного забезпечення* – ефективність впливу досягалася завдяки не епізодичному, а планомірному та технологічно обґрунтованому застосуванню методів:

- *систематичність вправ* – забезпечення регулярного включення завдань, спрямованих на розвиток творчих компонентів, безпосередньо у структуру уроків [32];

- *застосування теорії розв'язання винахідницьких та евристичних методів*, які були націлені на цілеспрямований розвиток гнучкості (подолання інерції мислення) та оригінальності ідей у молодших школярів [21; 50].

Найважливішою умовою є *створення збагаченого предметно-просторового середовища* з початку розвитку пізнавального інтересу [4]. Таке середовище має бути гнучким, наповненим різноманітними матеріалами та інструментами, що стимулюють дослідницький інтерес та спонукають до самостійної, нерегламентованої діяльності. Наявність неструктурованих матеріалів (конструктори, природні елементи, ігрові зони) дозволяє учням експериментувати та виходити за межі стандартних рішень.

Формування психологічної установки на сміливість мислення. Для розвитку креативності необхідно формувати у дітей психологічну установку майбутньої діяльності, що передбачає сміливість мислення [17]. Ця умова реалізується через створення атмосфери психологічної безпеки, де помилка розглядається як конструктивний елемент пошукової діяльності, а не привід для критики. Стимулювання сміливості суджень та заохочення до висунення навіть абсурдних ідей є прямим шляхом до розвитку оригінальності.

Організація навчально-пізнавального пошуку та проблемно-пошукових ситуацій. Сутність навчально-пізнавальної діяльності полягає в активному пошуку. Тому необхідною умовою є організація навчально-пізнавального пошуку дітей [11]. Це досягається через систематичне створення проблемно-пошукових ситуацій [37], які руйнують інерцію мислення. Вчитель повинен пропонувати учням завдання, що містять протиріччя, неповні дані або мають багато можливих рішень, змушуючи їх самостійно генерувати гіпотези та знаходити нестандартні шляхи розв'язання.

Залучення та інтеграція різноманітної діяльності. Для комплексного розвитку творчого потенціалу потрібно не лише залучення у виконання творчих завдань [35], але й інтеграція різноманітної діяльності [22]. Це означає, що розвиток креативності не повинен обмежуватися лише уроками мистецтва; він має включати елементи художньої, мовленнєвої, рухової, логіко-математичної та конструкторської діяльності. Така інтеграція забезпечує перенесення набутих навичок у різні сфери застосування.

Включення цікавості та позитивно-емоційного ставлення у зміст. Умова ефективності будь-якого освітнього процесу – це включення цікавості в зміст навчання [32]. Пізнавальна діяльність, що викликає позитивні емоції, є більш продуктивною. Тому важливо стимулювання прояву позитивно-емоційного ставлення дитини до явищ, предметів і видів діяльності [4]. Це досягається через вибір актуальних, особистісно значущих для учнів тем, використання ігрових елементів та забезпечення можливості вибору завдань за інтересами.

Забезпечення безперервності творчого процесу через позаурочну діяльність. Нарешті, для переведення ситуативної творчості в стійку особистісну рису необхідне залучення до позаурочної творчої діяльності (гуртки, конкурси). Це забезпечує безперервність творчого процесу та його вихід за межі класної кімнати, дозволяючи дітям реалізовувати набуті в навчальному процесі навички у більш вільному форматі [45].

Така комплексна та послідовна реалізація педагогічних умов забезпечила необхідний цілеспрямований педагогічний вплив, що стало основою для отримання позитивних результатів формувального експерименту.

Уся робота була побудована на особистісно-орієнтованому підході [4], де вчитель виступав як фасилітатор, а не лише транслятор знань.

Розвивальний вплив здійснювався через інтеграцію інноваційних педагогічних технологій, які максимально активують дивергентне мислення.

1. Інтегрований курс «Я досліджую світ» (ЯДС).

Головний акцент був зроблений на STEAM-елементах [50] та ТРВЗ-завданнях (Теорія розв'язання винахідницьких завдань).

Завдання (Метод)	Розвиток критерію	Зв'язок з науковою технологією
Проект «Новий світ»	Уява, оригінальність	Метод системного оператора ТРВЗ (розгляд об'єкта в часі та просторі)

Вправа «Незвичайний предмет»	Гнучкість, швидкість	Функціональний аналіз ТРВЗ (пошук нових функцій)
«Придумай новий вид транспорту»	Оригінальність, перенесення знань	STEAM-проєктування (інтеграція Science, Art, Technology)

Використання ТРВЗ-елементів [50] дозволило системно підходити до винахідництва, перетворюючи творчий процес із хаотичного пошуку на алгоритмізовану діяльність. Це підвищило як оригінальність (через уникнення очевидних рішень), так і гнучкість (через зміну кута зору на об'єкт).

Завдання з математики були спрямовані на подолання стереотипу про математику як виключно репродуктивну науку.

Завдання «Фігури ожили» вимагало поєднання логіки (знання властивостей фігур) та уяви.

Завдання «Магічний приклад» стимулювало оригінальність через пошук альтернативних способів запису чи візуалізації числових відносин.

Завдання «Числовий детектив» розвивало гнучкість та самостійність через роботу з інформаційним надлишком/дефіцитом.

Основна мета – розвиток мовленнєвої творчості як основи комунікативної компетентності [23].

Завдання «Слово втекло з речення» та «Речення з трьох слів» спрямовані на розвиток асоціативної швидкості та семантичної гнучкості [24].

Завдання «Склади свою казку» фокусувалося на уяві та граматичній правильності, навчаючи учнів творчо формулювати думки.

Після завершення цілеспрямованої роботи в **експериментальній групі (ЕГ)** було проведено контрольний зріз (повторну діагностику) за тим самим комплексом методик, що застосовувався на констатувальному етапі (Тест «Кола» Дж. Гілфорда, методика Е. Торренса та ін.) (**Додаток А**). Метою було

порівняти динаміку розвитку творчих здібностей в ЕГ (де застосовувалася розроблена методика) та в **контрольній групі (КГ)**, де навчання відбувалося за традиційною програмою.

Кількісні результати діагностики засвідчили значну позитивну динаміку в ЕГ, на відміну від КГ, де зміни були мінімальними.

Таблиця 2.2. Порівняльна динаміка розподілу учнів ЕГ та КГ за узагальненими рівнями розвитку творчих здібностей (у %):

Рівень	ЕГ (Констатувальний)	КГ (Контрольний зріз)	ЕГ (Контрольний зріз)	Різниця (ЕГ КЗ - ЕГ КЕ)
Високий	20 %	24 %	48 %	+28 %
Середній	53,3 %	49 %	49 %	-4,3 %
Початковий	26,7 %	27 %	3 %	-23,7 %

Порівняльний аналіз результатів контрольного зрізу, проведеного після реалізації методики у формульованому експерименті, засвідчив статистично достовірну та значну перевагу експериментальної групи (ЕГ) над контрольною групою (КГ) за рівнем розвитку творчих здібностей.

В експериментальній групі (ЕГ) спостерігається достовірне зростання частки учнів із *високим рівнем* творчих здібностей на 28% (з 20% до 48%). Частка учнів із *початковим рівнем* скоротилася майже повністю, зменшившись на 23,7% (з 26,7% до 3%). Це свідчить про високу ефективність цілеспрямованого педагогічного впливу (Рис.2.3.).

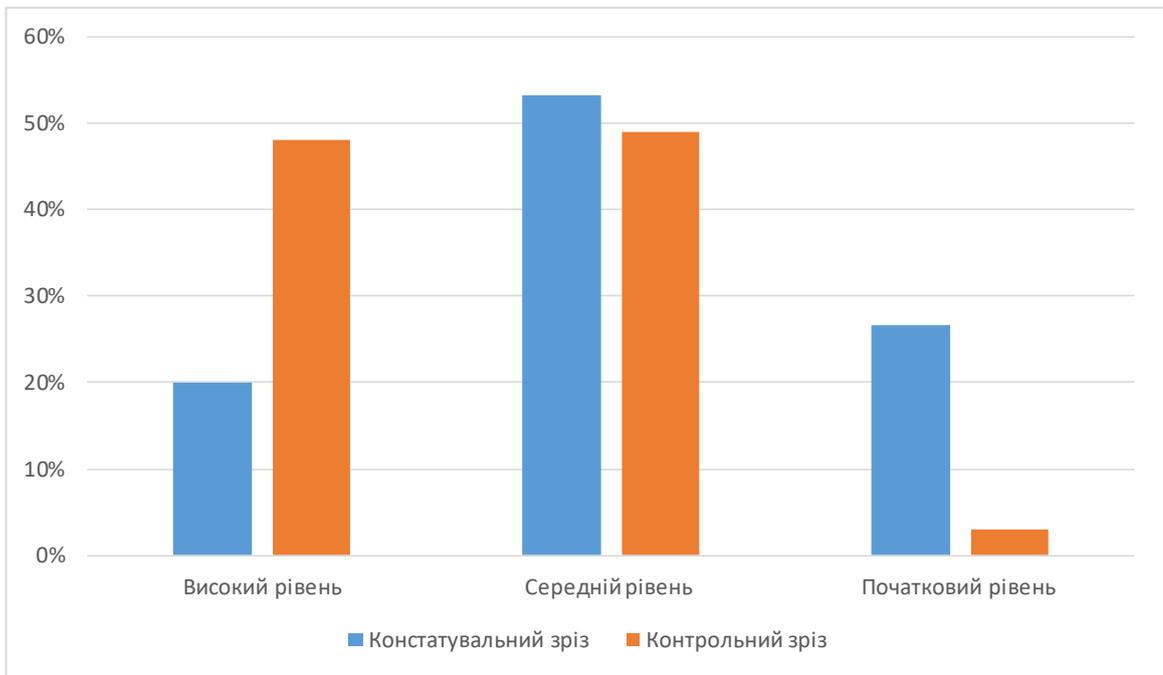

Рис.2.3. Результати зрізів у експериментальній групі (ЕГ)

У **контрольній групі (КГ)** зміни незначні і не мають статистичної достовірності. Зростання високого рівня лише на 5% підтверджує, що традиційні методи навчання є недостатніми для інтенсивного розвитку творчого потенціалу (**Рис.2.4.**).

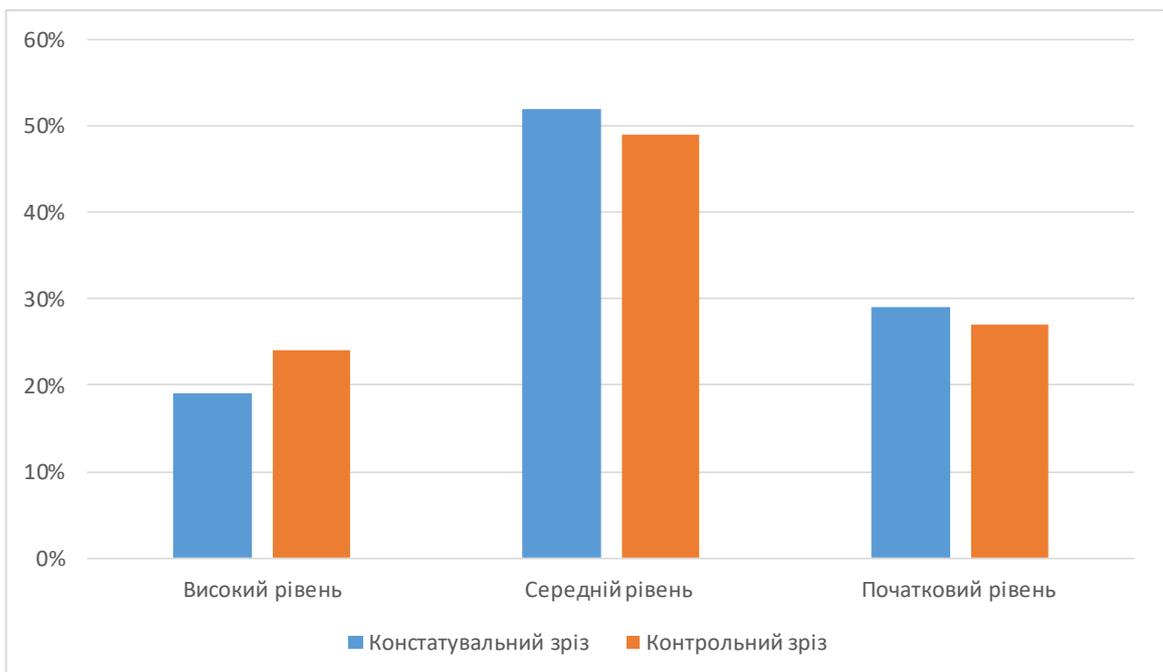

Рис.2.4. Результати зрізів у контрольній групі (КГ)

Детальний якісний аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив успішну корекцію всіх ключових дефіцитів, зафіксованих у експериментальній

групі (ЕГ) на констатувальному етапі, що є прямим доказом ефективності впровадженої методики.

Оригінальність: дефіцит на констатувальному етапі експерименту (КЕ) – характеризувався переважанням стереотипних асоціацій та шаблонних рішень. Середній показник статистичної рідкості ідей становив лише близько 27% для ЕГ та 35% для КГ від еталонного рівня; результат на контрольний зріз (КЗ) експериментальної групи (ЕГ) – середній показник статистичної рідкості ідей для обох груп зріс до 60% та 68% відповідно. У відповідях учнів практично зникли стандартні образи, натомість зафіксовано значне зростання частки складних символічних образів та несподіваних рішень у евристичних завданнях.

Гнучкість: дефіцит на констатувальному етапі експерименту – була виявлена виражена слабкість пластичності мислення та прояви психологічної інерції. Середня кількість використаних семантичних категорій у Тесті «Кола» становила лише 3,2%; результат на контрольний зріз експериментальної групи (ЕГ) – середня кількість використаних семантичних категорій в ЕГ зросла до 5,9% (порівняно з 3,4% у контрольній груп (КГ)). Це вказує на ефективне усунення феномену психологічної інерції та значне підвищення здатності учнів швидко перемикатися між різними сферами знань і асоціацій.

Уява: дефіцит на констатувальному етапі експерименту – зафіксовано початковий рівень деталізації та недостатня сформованість механізмів продуктивної уяви. Образи, як правило, були простими та описовими; результат на контрольному зрізі експериментальної групи (ЕГ) – за методикою Е. Торренса та у завданнях з казкотворчості – відзначено підвищення рівня деталізації образів та їх композиційної складності. Учні частіше використовували прийоми гіперболізації та комбінування елементів, створюючи більш розгорнуті та складні, неіснуючі сюжети.

Якісний аналіз засвідчив, що впроваджена методика мала цілеспрямований вплив на всі виявлені дефіцити, забезпечивши значне

зростання не лише кількісних (швидкість), а й якісних показників творчості (оригінальність, гнучкість, уява).

Таким чином, отримані дані доводять, що розроблена методика ефективно забезпечує переведення більшості учнів ЕГ із середнього та початкового рівнів на високий рівень, що є головним емпіричним підтвердженням робочої гіпотези.

2.3 Рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності

Досліджуючи дану проблему розвитку творчих здібностей молодших школярів та провівши формувальний експеримент, ми отримали статистично достовірні дані, які підтверджують високу ефективність цілеспрямованої інтеграції спеціальних педагогічних умов. Результати контрольного зрізу вказали на найбільший прогрес у корекції ключових дефіцитів: гнучкості, оригінальності та ініціативності.

Ці рекомендації спрямовані на допомогу вчителям початкових класів та практичним психологам у системному впровадженні перевірених методів у щоденну навчально-пізнавальну діяльність.

Ефективний розвиток творчості можливий лише за умови дотримання *наступних принципів*, які забезпечують психологічний комфорт та стимулюють пошукову активність:

1. Принцип системності та інтеграції – розвиток творчості має бути не окремим заняттям, а органічною частиною основних навчальних дисциплін. Впроваджуйте творчі елементи щоденно на уроках української мови (для вербальної гнучкості), математики (для логіко-образного мислення) та ЯДС (для міжпредметного синтезу).

2. Принцип психологічної безпеки – педагог повинен створити безоцінне середовище, де учень вільний від страху критики. Важливо транслювати думку: «Немає неправильних ідей, є лише менш оригінальні». Це

знижує тривожність і підвищує готовність до ризику при генеруванні оригінальних рішень.

3. Принцип персоніфікованого заохочення (створення ситуації успіху) - формуйте внутрішню мотивацію, акцентуючи увагу на унікальності підходу, а не лише на правильності результату. Публічне визнання найнетиповіших ідей підвищує ініціативність учнів до творчого пошуку.

Спеціальні методичні прийоми для корекції дефіцитів

1. Для розвитку когнітивного компонента (гнучкість та швидкість) цей блок методів спрямований на подолання психологічної інерції та розширення діапазону мисленневих операцій.

Цільовий критерій	Метод / Прийом	Практична реалізація (приклади завдань)
Гнучкість (ключовий дефіцит)	Варіативне функціональне переосмислення	Завдання «Квадрат – це...» (математика): придумати максимальну кількість застосувань квадрата (як фігури, об'єкта, символу). Це виводить мислення за межі однієї категорії.
Швидкість	Інтенсивний асоціативний ланцюжок	Проведення міні-мозкових штурмів (1-2 хвилини) на уроках ЯДС для швидкого генерування асоціацій до природного явища (<i>Які запахи, кольори, звуки, емоції викликає гроза?</i>).

2. Для розвитку якісного компонента (оригінальність та уява) – ці методи націлені на формування статистичної рідкості ідей та стимуляцію продуктивної уяви (подолання шаблонності).

Цільовий критерій	Метод / Прийом	Практична реалізація (Приклади завдань)
Оригінальність	Евристичні завдання з примусовим обмеженням	Завдання «Незвичайний опис» (українська мова): описати осінь, використовуючи лише слова, не властиві порі (наприклад, <i>прозорий, металевий, небезпечний, гучний</i>).
Уява	Картки-фантазери та трансформація образів	Завдання «Гібридний об'єкт»: створити новий навчальний прилад, що поєднує ознаки трьох випадкових предметів, та візуалізувати його (намалювати і детально описати функції).
Уява	Метод казкотворчості	Завдання «Зворотний сюжет»: переписати фінал відомої казки, помінявши місцями їхні моральні якості (злий герой робить добро, добрий – зло), що вимагає глибокої трансформації образу.

3. Прийоми, що слугують для переведення зовнішньої мотивації у стійку внутрішню ініціативу – публічне визнання – регулярно створювати «Куточок творчих рішень» або «Банк ідей» для експозиції найбільш оригінальних робіт. Публічне представлення ідей (презентація на 1 хвилину) підвищує статус творчості в очах однолітків.

Якісний зворотний зв'язок (коучинговий підхід) – замість прямої вказівки на недолік, ставте питання, що стимулюють подальший пошук: «Це чудовий варіант, а якби ти був винахідником, що б ти ще додав, щоб зробити цей прилад абсолютно унікальним?»

Також нами дібрано додаткові рекомендації для різних учасників освітнього процесу, а саме: для педагогів (вчителів), які безпосередньо впроваджують методики; для адміністрації освітнього закладу, що відповідає за створення сприятливого середовища та організаційну підтримку; та для батьків, які забезпечують підтримку творчого розвитку дитини в домашніх умовах.

Додаткові рекомендації для різних учасників освітнього процесу:

1. Рекомендації для педагогів:

- *застосування методу навчальної провокації* – регулярно включати в урок завдання з навмисними помилками, абсурдними або фантастичними елементами. Це спонукає учнів до критичного аналізу та активного виправлення ситуації, розвиваючи незалежність суджень (як вимагає особистісно орієнтований підхід) [21; 50; 4];
- *розвиток метакогнітивних навичок* – навчати учнів аналізувати власний розумовий процес. Наприклад, просити їх розповісти, як вони знайшли ідею, а не тільки яку ідею знайшли. Це формує усвідомленість творчого мислення [16];
- *Зміна ролі вчителя* – від інструктора до фасилітатора. Під час виконання творчих завдань мінімізувати прямі вказівки. Натомість використовувати коучингові запитання ("А як можна це зробити навпаки?", "Що потрібно, щоб ідея запрацювала?"), стимулюючи самостійний пошук [47].
- *Систематичне використання психологічних діагностичних інструментів* – регулярно проводити скорочені адаптовані тести креативності (наприклад, елементи тестів Торренса, як згадує

О. Доценко [13] для відстеження динаміки показників гнучкості та оригінальності індивідуально для кожного учня.

2. Рекомендації для шкільної адміністрації [50; 46; 32]:

- *сертифікація педагогів-ТРВЗ спеціалістів* – забезпечити навчання та сертифікацію як мінімум одного вчителя в методиці теорії розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ) для подальшого внутрішнього методичного супроводу вчителів початкової ланки;
- *творення "Лабораторії креативності"* – виділити спеціалізований простір (або мобільний комплект матеріалів), обладнаний неструктурованими матеріалами, конструкторами та наочними посібниками ТРВЗ (схеми, таблиці прийомів) для проведення позаурочних занять з розвитку винахідництва.
- *інтеграція критеріїв креативності в НУШ-оцінювання* – розробити та впровадити внутрішні критерії оцінювання навчальних досягнень, які б окремо фіксували якість та оригінальність творчих рішень учнів, а не лише точність їх виконання.

3. Рекомендації для батьків:

- *Заохочення до помилок* - навчати батьків позитивно реагувати на невдалі експерименти або помилки дитини, трансформуючи їх у досвід для нових ідей, а не привід для критики. Це знижує страх ризикувати у творчості.
- *Практика відкритих запитань* – замість запитань, що вимагають однозначної відповіді ("Що ти намалював?"), використовувати відкриті запитання – дослідження ("Що тобі найбільше подобається у твоїй картині?", "Які почуття викликає цей колір?"), розвиваючи уяву та фантазію [4].
- *Обмеження пасивного споживання контенту* – стимулювати перехід від пасивного перегляду телевізора/гаджетів до активної

продукувальної діяльності (конструювання, малювання, вигадкування історій).

4. Рекомендації для подальших наукових досліджень [50; 34; 4]:

- *Кількісний аналіз зв'язку між ТРВЗ та успішністю* - дослідити, чи впливає цілеспрямований розвиток гнучкості та оригінальності мислення (за допомогою ТРВЗ) на загальну успішність учнів з основних предметів, особливо з математики та мови.
- *Дослідження гендерних відмінностей* - провести дослідження впливу впроваджених педагогічних умов на динаміку розвитку креативності з урахуванням гендерних особливостей молодших школярів.
- *Розробка критеріїв оцінки мотивації* - створити або адаптувати надійний інструментарій для якісного оцінювання внутрішньої мотивації та прагнення до самореалізації як ключових компонентів творчої особистості.

Отже, розробка та обґрунтуванню методичних рекомендацій, логічно завершує формувальний етап експерименту. Система цілеспрямованих методичних прийомів, інтегрована в навчально-пізнавальну діяльність (на уроках української мови, математики, ЯДС), є необхідною умовою для якісного розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Результати дослідження підтвердили, що запропоновані методи (зокрема, варіативне функціональне переосмислення, картки-фантазери, евристичні завдання) ефективно усунули ключові дефіцити, що спостерігалися на констатувальному етапі, особливо у сфері гнучкості та оригінальності мислення. Системне застосування принципу персоніфікованого заохочення (створення ситуації успіху) забезпечило перехід більшості учнів до стійкої внутрішньої ініціативи до творчої діяльності.

Таким чином, розроблені рекомендації є емпірично обґрунтованим та практично значущим інструментарієм для педагогів, що підтверджує можливість і доцільність цілеспрямованого управління розвитком творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку.

Висновки до розділу 2

Проведений формувальний експеримент, його результати та їхній комплексний аналіз дозволили підтвердити ефективність розробленої системи педагогічних умов та спеціальної методики, необхідних для розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Впровадження педагогічних умов відбувалося шляхом цілеспрямованої міжпредметної інтеграції спеціально розроблених творчих завдань у зміст ключових навчальних дисциплін (українська мова, математика, ЯДС). Методика базувалася на особистісно орієнтованому підході та активізувала дивергентне мислення через використання інноваційних технологій, зокрема STEAM-елементів та ТРВЗ-завдань.

Результати контрольного зрізу засвідчили статистично достовірну перевагу експериментальної групи (ЕГ) над контрольною групою (КГ). В ЕГ частка учнів із високим рівнем творчих здібностей зросла на 28% (з 20% до 48%), тоді як частка учнів із початковим рівнем скоротилася майже повністю (з 26,7% до 3%). Це є головним емпіричним доказом ефективності цілеспрямованого педагогічного впливу.

Якісний аналіз підтвердив, що методика мала цільовий вплив на корекцію ключових дефіцитів, зафіксованих на констатувальному етапі: гнучкість мислення – середня кількість використаних семантичних категорій зросла з 3,2 до 5,9, що свідчить про подолання психологічної інерції; оригінальність ідей – середній показник статистичної рідкості ідей зріс до 68% завдяки застосуванню евристичних завдань та ТРВЗ-елементів.

Теоретична значущість дослідження полягає у систематизації та поглибленні знань про механізми розвитку творчих здібностей у молодшому

шкільному віці. Нами уточнено сутність та структуру креативності як інтегративної якості особистості, що включає когнітивний, мотиваційний та діяльнісний компоненти. Обґрунтування комплексу педагогічних умов (особистісно орієнтований підхід, інтеграція, технологічне забезпечення) вносить вагомий внесок у розвиток дидактики початкової освіти та психології обдарованості, підтверджуючи можливість цілеспрямованого управління цим процесом.

Практичне значення роботи полягає у створенні емпірично перевіреного методичного інструментарію, який відповідає вимогам НУШ та може бути безпосередньо імплементований у практику роботи вчителів. На основі експериментальних даних розроблено та обґрунтовано методичні рекомендації (Розділ 2.3), які містять конкретні прийоми для роботи педагогів. Вище вказані рекомендації є емпірично обґрунтованим інструментарієм, що підтверджує можливість і доцільність цілеспрямованого управління розвитком творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку. Таким чином, проведений формувальний експеримент не лише підтвердив робочу гіпотезу, а й відкрив перспективи для подальших наукових розвідок. Доцільним є проведення лонгітюдного дослідження для відстеження стійкості сформованих показників креативності у цих учнів на етапі середньої школи, а також розширення дослідницького фокусу на аналіз впливу педагогічних умов на розвиток інших компонентів компетентності (наприклад, критичного мислення) в умовах міжпредметної інтеграції.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження на тему «Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності» досягло поставленої мети, підтвердило робочу гіпотезу та дозволило сформулювати такі основні висновки, що відповідають завданням роботи:

Доведено, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчого потенціалу. Творчі здібності визначено як інтегративну властивість, яка охоплює не лише когнітивний компонент (гнучкість, оригінальність, швидкість), але й мотиваційно-вольовий (ініціативність), що вимагає цілеспрямованого педагогічного впливу.

Встановлено, що ефективний розвиток творчості можливий за умови реалізації принципів системності, міжпредметної інтеграції та впровадження особистісно орієнтованого підходу [4], де вчитель виступає як фасилітатор.

На констатувальному етапі зафіксовано переважання середнього та початкового рівнів творчості для ЕГ(80%), а також виявлено ключові дефіцити: психологічна інерція (початкова гнучкість) та домінування шаблонних асоціацій (початкова оригінальність). Розроблено та реалізовано методика.

Створена методика базувалася на міжпредметній інтеграції (українська мова, математика, ЯДС) та активному застосуванні STEAM-елементів [50], ТРВЗ-завдань та прийомів розвитку мовленнєвої творчості В. Мовчуна [23], спрямованих на корекцію виявлених дефіцитів.

Результати контрольного зрізу засвідчили статистично достовірне зростання рівня творчих здібностей в експериментальній групі. Частка учнів із високим рівнем творчості зросла на 28% (з 20% до 48%). Була успішно скоригована гнучкість (зростання показника з 3,2 до 5,9) та оригінальність (зростання до 68%). Це повністю підтвердило робочу гіпотезу.

На основі отриманих емпіричних даних розроблено та обґрунтовано методичні рекомендації (Розділ 2.3), які є практично значущим інструментарієм для педагогів. Вони дозволяють системно керувати розвитком творчого

потенціалу учнів, забезпечуючи перехід більшості учнів на вищий рівень розвитку здібностей.

Дослідження довело, що цілеспрямована, системна та інтегрована робота вчителя із застосуванням сучасних педагогічних технологій у процесі навчально-пізнавальної діяльності є ефективним та доцільним шляхом управління розвитком творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Guilford J. P. *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill, 1967. 536 p.
2. Бакуменко В. Д. *Ігрові методики в початковій освіті*. Київ : Освіта, 2021. 198 с.
3. Бакуменко В. Д. Педагогічні умови формування креативності у молодших школярів. *Початкова школа*. 2018. № 9. С. 12–16.
4. Бех І. Д. *Виховання особистості: Сходження до духовності*. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
5. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта як чинник розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 3. С. 5–12.
6. Бондаренко О. В. Коучинг у професійній діяльності вчителя початкових класів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. Вип. 67. С. 136–141.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
8. Виготський Л. С. *Уява і творчість у дитячому віці*. Київ, 1991. 93 с.
9. Головань Н. А. Дидактична гра як засіб формування креативного мислення молодших школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. Вип. 47. С. 36–42.
10. Гончаренко С. У. *Методи науково-педагогічних досліджень*. Київ : Вища школа, 2004. 218 с.
11. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
12. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 18–20.
13. Доценко О. І. Адаптація тестів креативності П. Торренса для діагностики молодших школярів. *Психологія і суспільство*. 2021. № 2. С. 110–117.

14. Дьяченко О. М. Розвиток уяви та фантазії у дітей молодшого шкільного віку. *Початкова школа*. 2018. № 9. С. 15–18.
15. Зязюн І. А. Педагогіка добра і майстерності. Київ : Наук. думка, 2011. 308 с.
16. Киричук О. В. Проблема творчої особистості. Київ : Освіта, 1996. 192 с.
17. Киричук О. В. Психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 640 с.
18. Кислова К. М. Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції... (м. Чернігів, 28 березня 2025 року). Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. С. 49–52.
19. Коваль Л. В. Інтерактивні технології у початковій школі. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2019. 144 с.
20. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр навч. літ., 2004. 700 с.
21. Марченко О. Г. Елементи ТРВЗ на уроках у початковій школі : метод. посіб. Харків : Основа, 2017. 96 с.
22. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. Київ : Навч. книга – Богдан, 2008. 400 с.
23. Мовчун В. А. Розвиток мовленнєвої творчості молодших школярів. Київ : Ранок, 2015. 240 с.
24. Мовчун В. О. Розвиток мовленнєвої творчості молодших школярів. Київ : Освіта, 2015. 180 с.
25. Моляко О. В. Психологія обдарованості: теорія і практика. Київ : Либідь, 2011. 360 с.
26. Падалка Г. М. Педагогіка творчості : навч. посіб. Київ : Либідь, 2004. 200 с.
27. Полякова Г. О. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів : монографія. Харків : Основа, 2019. 180 с.

28. Полякова Г. О. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів. Харків : Основа, 2015. 112 с.
29. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87. Офіційний вісник України. 2018. № 20. Ст. 687. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
30. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. Офіційний вісник України. 2017. № 79. Ст. 2383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
31. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р. Офіційний вісник України. 2017. № 1. Ст. 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
32. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2017. 504 с.
33. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 1. 532 с.
34. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2012. 416 с.
35. Скрипченко О. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Каравела, 2005. 464 с.
36. Слепкань З. І. Методичні засади педагогічної творчості. Київ : Либідь, 2010. 248 с.
37. Слепкань З. І. Наукові засади педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 359 с.
38. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічної творчості. Київ : Либідь, 2010. 248 с.

39. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
40. Супрун М. О. Дидактичні засади формування творчої особистості. Київ : Освіта, 2019. 183 с.
41. Супрун М. О. Особистісно орієнтоване навчання в початковій школі. Київ : Фенікс, 2020. 230 с.
42. Супрун М. О. Особистісно орієнтований підхід в початковій школі. Педагогічний альманах. 2015. Вип. 27. С. 115–120.
43. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 3. 670 с.
44. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 4. 640 с.
45. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. 670 с.
46. Турчина І. С. Психолого-педагогічні умови формування творчої компетентності майбутніх учителів початкової школи. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2019. № 3. С. 147–152.
47. Фурман А. В. Психологічна теорія навчальної діяльності. Тернопіль : Економічна думка, 2017. 450 с.
48. Хатунцева С. М. Педагогічні умови адаптації викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2004. С. 97–98.
49. Шарко В. Д. STEAM-освіта як технологія розвитку творчих здібностей молодших школярів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. Вип. 47. С. 189–194.
50. Шарко В. Д. Впровадження STEAM-освіти як інноваційної умови розвитку креативності молодших школярів. Проблеми сучасної педагогіки. 2020. № 7. С. 45–50.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методики до констатувального етапу експерименту

1.ТЕСТ «КОЛА» ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Тест призначений для діагностики творчих здібностей. А саме, оригінальності, гнучкості і швидкості.

Дитині пропонується аркуш з 20 намальованими кружечками діаметром не менше 2 см і дається завдання: «Перетвори кола в які-небудь незвичайні предмети (намалюй їх, використовуючи ці кола)». На виконання завдання дається 5 хвилин.

Обробка результатів

Творчі здібності проявляються в оригінальності, гнучкості, швидкості.

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ зображення виявляється в тому, що у дитини виникають нові, нестандартні ідеї малюнків предметів, що мають форму кола.

Звичайними, тобто стандартними, будуть зображення, які часто зустрічаються в дитячих малюнках (яблуко, м'ячик, сонечко, обличчя людини, мордочка зайчика, тарілка, колесо, повітряна кулька, квітка і т. д.). За такі малюнки присвоюється 0 балів.

Оригінальними можна вважати зображення предметів, які не так часто малюють діти (кнопка дзвінка, торт, гудзик, їжачок, що згорнувся в клубочок, Колобок, смайлик, планета Марс, дзеркальце, хокейна шайба, вишенька і т. д.). Кожен оригінальний малюнок оцінюється в 1 бал. Якщо дитина об'єднує в одну композицію 2 кола і більше, то можна додати за оригінальність по 1 балу за кожне об'єднання.

ГНУЧКІСТЬ – це здатність дитини висувати різноманітні ідеї малюнків, звертаючись до різних областей знань, використовуючи широке коло предметів і явищ. Для оцінки гнучкості підраховується кількість узагальнюючих слів-понять, які можуть включати в себе відразу кілька намальованих предметів і явищ.

Наприклад, малюнки людини або тільки голови (лиця) можна об'єднати загальним поняттям «людина». Інші слова-поняття об'єднують інші предмети, наприклад: «небесні тіла» (Місяць, Сонце, планета), «фрукти та овочі» (яблуко, вишня, помідор, кавун). Так, ви можете включити намальовані дитиною предмети в групи «тварини», «рослини», «посуд», «аксесуари» та ін.

Кількість груп, які можуть включати кілька предметів або навіть один, підраховується і оцінюється – по 1 балу за кожну групу. Звертаємо вашу увагу, що при аналізі та підрахунку груп враховуються всі зображення, а не тільки оригінальні.

ШВИДКІСТЬ – це швидкість, продуктивність образотворчої діяльності дитини, тобто це здатність за обмежену кількість часу (5 хвилин) виконати великий обсяг роботи, намалювати багато круглих предметів. У тесті підраховується кількість кіл, які використала дитина для зображення предметів. За кожне коло-малюнок дається 1 бал.

Інтерпретація результатів

Низький рівень:

Оригінальність 0-2 бали

Гнучкість 1-2 бали

Швидкість 0-9 балів

Середній рівень:

Оригінальність 2-6 балів

Гнучкість 3-4 бали

Швидкість 10-13 балів

Високий рівень:

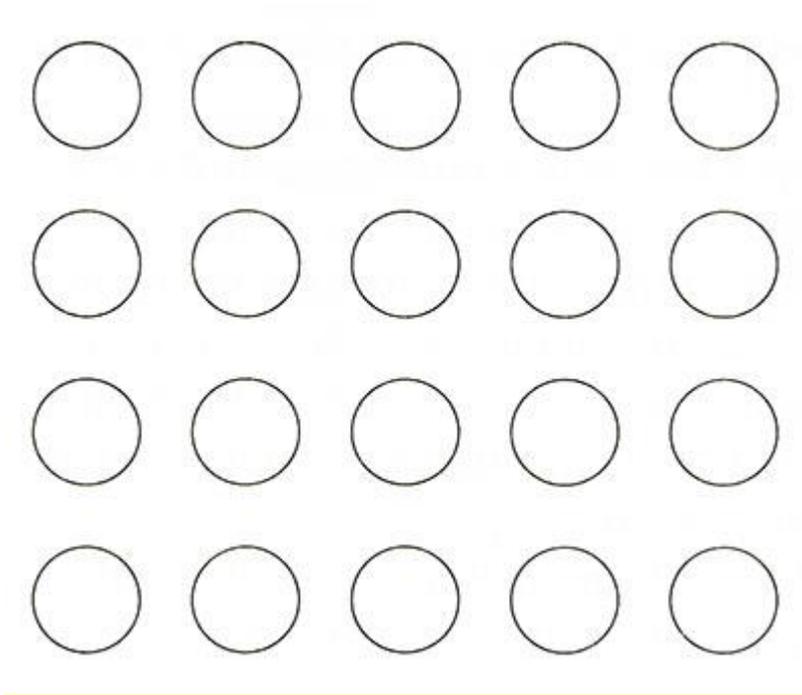
Оригінальність понад 7 балів

Гнучкість понад 5 балів

Швидкість понад 14 балів

Результати тесту не відображають повноту творчого потенціалу дитини. Спостерігайте за дитиною: якщо вона увесь час щось вигадує, фантазує – то її творчий потенціал очевидний, якщо вважає за краще діяти за зразком,

інструкцією, шаблоном, боїться проявляти ініціативу, допоможіть відчуті дитині радість творчості.

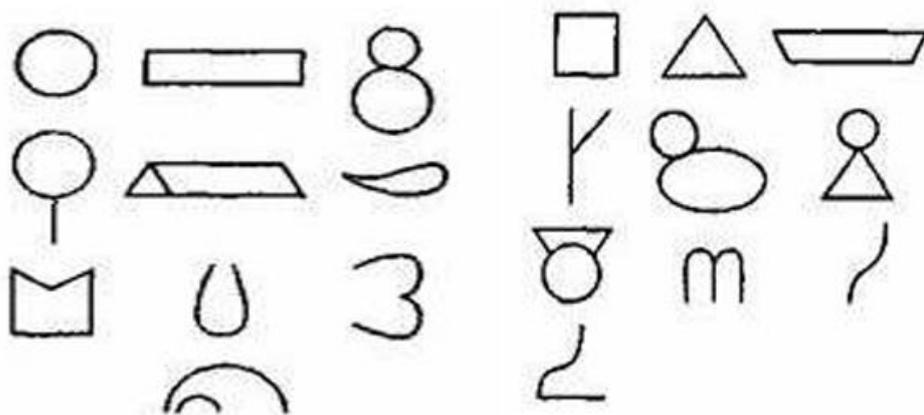

2. Методика визначення рівня продуктивності. Методика П. Торренса «Домальовування незакінчених фігурок» (за О. Доценко, О. Дьяченко).

Мета: визначити рівень розвитку креативності, вміння продукувати оригінальні образи.

Роздатковий матеріал: аркуші для відповідей (2 екземпляри), простий олівець.

Аркуші для відповідей: аркуш формату А5, із зображенням по центру однієї фігури.

Процедура проведення:

Завдання проводиться з двома дітьми одночасно. Місця для дітей розташовані на відстані, що не дозволяє їм бачити малюнки один одного. Дорослий пропонує дитині пограти з чарівними фігурками і домалювати таким чином, щоб отримати зображення за бажанням.

Після виконання завдання дитину запитують: «Що в тебе вийшло?» і фіксують відповідь дитини: назву записують на аркуші з малюнком, у протоколі – оцінку за 3-х бальною шкалою.

Послідовно домальовуються всі картки і кожний малюнок оцінюється за 3-х бальною шкалою:

0 балів – до фігури нічого не домальовано;

1 бал – створено малюнок, який є основою, образ недостатньо промальовано;

2 бали – образ промальовано, містить у собі деталі і є другорядною частиною фігури;

3 бали – створено сюжет, фігура є дрібною деталлю. За загальною кількістю балів визначається рівень креативності в дітей:

0-5 балів – низький рівень;

6-10 балів – середній рівень;

11 і більше – високий рівень.

Разом із кількісною обробкою результатів надається якісна характеристика рівнів виконання завдань (за О. Дьяченко)

Рівні виконання завдань:

При низькому рівні діти фактично не сприймають завдання: вони або малюють поряд із заданою фігуркою щось своє, або дають безпредметні зображення («такий візерунок»). Іноді ці діти (для 1-2 фігурок) можуть намалювати предметний схематичний малюнок з використанням заданої фігурки. В цьому випадку малюнки, як правило, мають вигляд примітивних, шаблонних схем.

При середньому рівні діти домальовують більшість фігурок, однак всі малюнки схематичні, без деталей. Завжди є малюнки, що повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи.

При високому рівні діти дають схематичні, іноді деталізовані, але, як правило, оригінальні малюнки (що не повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи). Запропонована для домальовування фігурка є зазвичай центральним елементом малюнка.

3. Анкета «Винахідник»

Анкета складається з 10 питань. На які дитина повинна відповісти: «так» або «ні». Кожна позитивна відповідь оцінюється в 1 бал, негативна – 0 балів. Сумарний результат у деякій мірі характеризує рівень творчих здібностей. Питання:

1. Чи часто тобі в голову приходять нові ідеї?
2. Тобі подобається монотонна робота?
3. Чи любиш ти вирішувати головоломки і загадки?
4. Наполегливий ти в досягненні мети?
5. Ти любиш займатися чимось одним?
6. Тобі приходять в голову незвичайні ідеї?
7. Чи можеш ти себе називати винахідником?
8. Чи подобається тобі дізнаватися нове?
9. Ти любиш заздалегідь розглядати новий підручник?
10. Чи часто ти виконуєш завдання, з яким не впоралися більшість твоїх однокласників?

Якщо результат анкети дорівнює 8-10 балам, то рівень розвитку творчих здібностей високий, 5-7 балів – середній рівень, 0-4 бала – низький рівень

5. Діагностичні завдання до предмету ЯДС яке поєднує: навчально-пізнавальну діяльність; творчі напрямки; діагностику рівня розвитку.

Критерії для діагностики творчих здібностей: оригінальність мислення; гнучкість мислення; уява; фантазія; креативність у пізнавальній діяльності; навичка застосовувати отримані знання у новій ситуації.

1.завдання: «Придумай новий вид транспорту»

Дітям пояснюється приклад ситуації від якої можна відштовхнутись та зануритись у певній мірі цікавий світ.

Уяви, що ти – винахідник. Людям вже не подобаються звичайні машини, автобуси, літаки. Придумай абсолютно новий вид транспорту. Розкажи, як він виглядає, де рухається (по землі, воді, повітрі чи інше), для чого він, хто ним користується. Можна намалювати, підготувати коротку розповідь, вірш або пісню.

Мета завдання: дослідити рівень уяви, оригінальності, використання поєднання знань з різних предметів та сфер діяльності. Діагностувати уміння молодшого школяра до прояву креативних ідей та прояву фантазії під час навчально-пізнавального завдання.

Критерії діагностичного оцінювання:

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Транспорт	Абсолютно новий, неординарний, несхожий ні на що з відомих прикладів, унікальний	Частково новий, поєднує знайоме	Звичайний (авто, мотоцикл)
Фантазія/ уява	Притаманні цікаві деталі, нетипові функції, візуальні образи.	Поверхневий образ, але зрозумілий	Оптимальний , загальний опис, схематичний образ
Зв'язність усного мовлення	Повна відповідь, логічний розвиток подій,	Під час презентації виробу, учень виражає основну	Розповідь уривчаста, без деталей та пояснень, виникають труднощі з

	структурована	думку, але опис занадто скорочений, поверхневий	формулюванням
Інтеграція раніше набутих знань та навичок	Використано природні умови, обладнання, матеріали тощо.	Наполовину враховано (наприклад, лише «повзе», «їде»	Не використовуються раніше засвоєні знання

Картка оцінювання для вчителя

Учень	Транспорт	Фантазія/ уява	Зв'язність усного мовлення	Інтеграція раніше набутих знань та навичок	Загальний рівень
-------	-----------	-------------------	----------------------------------	--	------------------

Це завдання допомагає дітям креативно мислити, проявляти логіку, уяву, індивідуальність в навчально-пізнавальній діяльності.

2 завдання «Незвичайний предмет»

Зверніть увагу, на цей предмет (вчитель демонструє, наприклад, звичайну ложку, лінійку або пластикову пляшку). Поміркуйте і розкажіть, для чого ще можна використати ці предмети, крім звичного способу. Наприклад, ложку, можна використати як човен для маленької іграшки.

Мета завдання: виявити рівень гнучкості мислення, оригінальності, креативності; діагностувати здатність дитини знаходити нові способи пристосування для звичних, повсякденних речей (застосування власного досвіду і отриманих знань у незвичній ситуації)

Критерії діагностичного оцінювання:

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Кількість ідей	4 і більше абсолютно нових, неординарних,	2-3 варіанти	1 варіант або жодного

	унікальних варіантів застосування		
Оригінальність	Нестандартні, неочікувані творчі ідеї	Запропоновані варіанти більш схожі на типові, але мають логічне підґрунтя	Уживані в повсякденному спілкуванні, звичайні або повторені за вчителем
Творча гнучкість мислення	Запропоновані ідеї з різних галузей (ігри, мистецтво, звичайна побутова діяльність, навчання)	Відповіді в межах одної категорії	Уява не розвинена, виникають труднощі з формулюванням та дитині важко запропонований предмет ототожнити з чимось іншим, крім основного призначення
Самостійність	Чітко та впевнено висловлює своє нестандартне бачення, охоче фантазує	Висловлення відбувається за допомогою підказок вчителя	Учень не бажає висловлюватись або боїться помилитися

Ложка як дзеркальце для ляльки, зробити підставку для свічки, весло для міні-човна, музичний інструмент, гачок для дверей у ляльковому будиночку.

Картка оцінювання (індивідуальна діагностична картка) для вчителя.

Учень	Кількість ідей	Оригінальність	Творча гнучкість мислення	Самостійність	Загальний рівень
-------	-------------------	----------------	---------------------------------	---------------	------------------

Завдання зручне, просте у проведенні, діагностично точне: виявляє ключові компоненти творчого мислення.

3 завдання «Новий світ»

Уяви, що ви опинилися на новій планеті, яку ще ніхто не досліджував. Ваше завдання придумати:

-яку назву має ця планета;

-хто або що на ній живе;

-як виглядає там природа;

-що там незвичайного. (Можна підготувати малюнок або короткий опис)

Мета завдання: дослідити рівень розвитку фантазії, творчої уяви, уміння створювати нові образи. Діагностувати можливість учнів переносити знання з предмету я досліджую світ в умовно-фантастичний контекст.

Критерії діагностичного оцінювання:

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Оригінальність ідеї	Абсолютно нова назва, неординарна, унікальна ідея	Частково новий сюжет ,поєднує знайомі фантастичні образи	Звичайний, типова назва та характеристика
Уява	Детально описані візуальні образи(природа, істоти), особливості життя.	Поверхневий образ, але зрозумілий	Оптимальний , загальний опис, обмежений певними стандартними рамками

Зв'язність усного мовлення	Повна відповідь, логічний розвиток подій, структурована, використання описових засобів	Учень виражає основну думку, логічність, послідовність, але опис занадто скорочений, поверхневий	Розповідь уривчаста, без деталей та пояснень, виникають труднощі з формулюванням
Інтеграція раніше набутих знань та навичок	Використано знання про рослини, тварини, природні явища тощо.	Наполовину застосовує наявні знання з курсу ЯДС	Зовсім не використовуються раніше засвоєні знання

Картка оцінювання для вчителя

Учень	Оригінальність	Уява	Зв'язність усного мовлення	Інтеграція раніше набутих знань та навичок	Загальний рівень
-------	----------------	------	----------------------------	--	------------------

Завдання до теми з вивчення природи, планети Земля, всесвіту, активізує міжпредметні зв'язки (ЯДС, образотворче мистецтво, літературне читання), діагностує креативне мислення без примусу- у цікавому, ігровому форматі.

Діагностичний блок

Діагностувати рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Основні критерії та показники

Критерії	Показники
Оригінальність мислення	Уміння продукувати нестандартні, унікальні ідеї
Гнучкість мислення	Здатність змінювати підхід до задачі, адаптуватися
Уява	Створення образів, опис фантастичних або уявних ситуацій
Креативність	Комбінування знань, емоцій, досвіду в нових умовах
Самостійність	Власне бачення, ініціатива у виконанні творчого завдання

Використані діагностичні завдання:

Завдання 1: «Придумай новий вид транспорту»

Дітям пояснюється приклад ситуації від якої можна відштовхнутись та зануритись у певній мірі цікавий світ.

Мета завдання: дослідити рівень уяви, оригінальності, використання поєднання знань з різних предметів та сфер діяльності. Діагностувати уміння молодшого школяра до прояву креативних ідей та прояву фантазії під час навчально-пізнавального завдання.

Завдання 2. «Незвичайний предмет»

Мета: дослідити здатність використовувати предмети нестандартно

Придумати, як можна використати звичайну ложку (або олівець, лінійку) по-новому. Наприклад, для гри, як інструмент або щось інше.

Завдання 3 «Новий світ»

Мета: виявити рівень уяви, фантазії, образного мислення

Уяви нову планету. Придумай її назву, опиши істот, природу, щось незвичайне.

Форма обліку результатів (фрагменти)

№	ПШБ	Завдання1 (рівень)	Завдання2 (рівень)	Завдання3 (рівень)	Загальний рівень творчих здібностей

Високий рівень- учень демонструє стійку здатність до творчого мислення, гнучкості, уяви, самостійності , висловлює власну думку та нестандартні ідеї.

Середній рівень- учень має добре розвинені творчі здібності, але потребує уваги з боку вчителя для покращення вже наявних задатків творчого мислення та оригінальності.

Низький рівень- учень проявляє труднощі під час виконання завдань, повторює за вчителем наявні приклади без застосування власних унікальних ідей, не бажає або боїться висловлюватись, йому варто приділити більше часу та детальних пояснень щодо завдань на розвиток творчого мислення та ця дитина потребує обов'язкової допомоги з боку вчителя та батьків.

Діагностичні завдання з математики

1 завдання «Магічний приклад»

Дорогі учні, для вас у мене є завдання, яке ще ми не робили з вами, то ж давайте спробуємо. Придумайте свій приклад на додавання або віднімання (можна й множення) , але такий, щоб він мав цікавий зміст або неординарну історію;

- був оформлений у вигляді задачі або загадки;
- мав правильну відповідь.

Приклад

У чарівному лісі живе 14 прудконогих кроликів. Вранці прибігло ще 10 вишукано одягнених у свої пухнасті, наче тільки з магазину, руді шуби-лисиці. Скільки швидконогих та вишуканих звірів стало у лісі?

Мета завдання: виявити оригінальність, образність, уміння створювати пізнавальний сюжет виконуючи при цьому математичні дії. Діагностувати наскільки діти можуть поєднувати логіку та фантазію. Впроваджувати в освітній процес знання з математики, мови та природознавства.

Критерії діагностичного оцінювання

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Оригінальність прикладу	Незвичайний сюжет,	Сюжет звичайний, але	Одноманітний приклад без сюжету

	унікальні образи	власний	
Математична правильність	Приклад сформульовано коректно, розв'язання правильне	Незначні неточності	Помилка у прикладі або в умові
Зв'язність усного мовлення та творчість	Логічно побудовано, цікавий сюжет	Присутня структура, але недостатньо деталей	Сюжет відсутній лише цифри
Мова і самостійна діяльність	Самостійно придуманий приклад та побудований логічний сюжет, умови поставлених завдань виконано в повному обсязі	З певними незначними підказками або за зразком	Повторює приклад вчителя або не закінчує власний

Формування обліку результатів

№	ПШБ	Оригінальність	Математична правильність	Самостійність	Загальний рівень
---	-----	----------------	--------------------------	---------------	------------------

Стимуляція та активізація творчого мислення у математичному контексті.

Навчання застосовувати та проявляти ініціативу, фантазію, логіку та мовленнєву активність. Завдання можна легко адаптувати до різного віку:

1-2 клас- складання простих історій до прикладів;

3-4 клас-створення коротких задач з сюжетами.

2 завдання «Фігури ожили»

Діти, уявіть, що геометричні фігури (квадрат, коло, трикутник, прямокутник) ожили і потрапили в казкову країну. Подумайте, та розкажіть коротку історію та казку про пригоди цих геометричних фігур.

У розповіді потрібно вказати:

-не менше трьох різних фігур;

- одне математичне поняття (довжина, площа, обчислення, порівняння, лінія тощо). Можна доповнити малюнком.

Мета завдання: діагностувати рівень візуально-образного творчого мислення, здатність переносити математичні знання в уявну творчу ситуацію.

Прослідкувати поєднання логіки, просторового мислення та фантазії.

Критерії діагностичного оцінювання

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Образність	У казці є чіткі характери фігур, сюжет, пригоди	Коротка розповідь без розгорнутого сюжету	Фігури згадуються, але без розвитку ідеї
Математичний зміст	Застосовуються терміни: площа, довжина, сторони, кути, тощо.	1-2 терміни	Зміст відсутній або мінімальний
Творчість	Задум цікавий, оригінальний	Сюжет за зразком, але присутні власні елементи	Повторення зразка, слабкий прояв фантазії
Структура	Зв'язний текст,	Логіка,	Фрагментарно, багато

мовлення	опис із логікою та емоціями	простий текст	недоречностей
----------	-----------------------------	---------------	---------------

Формування обліку результатів

№	ПБ	Образність	Математичний зміст	Творчість	Структура мовлення	Загальний рівень
---	----	------------	--------------------	-----------	--------------------	------------------

Діагностика та розвиток творчих здібностей через математику. Поєднує логіку, емоції, раціональність та фантазію. Перевірка знань та здатність мислити творчо під час навчальної ситуації.

3 завдання «Числовий детектив»

Уявіть, що ви математичні детективи. У числі зникла одна цифра, але залишилися речові докази по слідам яким ви швидко її відшукаєте.

Придумайте свою детективну історію;

-яке число було спочатку?

-яку цифру загублено?

-як ти її знайшов?

У своєму розслідуванні використай дії додавання, віднімання та множення

Мета: дослідити логічне, творче, критичне мислення. Діагностувати здатність учнів використовувати математичні знання в образній, сюжетній ситуації.

Розвинути мислення, пояснювати та шукати оригінальні рішення.

Критерії діагностичного оцінювання

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Логіка розв'язання	Обчислення правильні, дотримано логічної послідовності та міркувань	Логіка присутня, але зустрічаються незначні помилки	
Творчість і сюжет	Образ детектива, розповідь, елементи фантазії	Сюжет поверхневий, але у сюжеті є	Лишу цифри або звичний підхід

		творчі моменти	
Математична грамотність	Використано декілька дій пояснено хід думки	Використано одну дію або умова спрощена	Математичні помилки або неправильне рішення
Структура мовлення	Зв'язний текст, опис із логікою та емоціями	Логіка, простий текст	Уривчасто, багато недоречностей та помилок

Формування обліку результатів

№	ПБ	Логіка розв'язання	Творчість	Математична грамотність	Структура мовлення	Загальний рівень
---	----	--------------------	-----------	-------------------------	--------------------	------------------

Розвиток математичного мислення, логіки сюжетна уява. Оцінювання нестандартного мислення та математичних дій в контексті історії.

Діагностичний блок

Мета: діагностувати розвиток творчих здібностей учнів початкових класів через виконання математичних завдань, які поєднують логічне мислення, уяву, нестандартне застосування вже наявних знань та сюжетне оформлення.

Завдання 1 «Магічний приклад»

Придумай і запиши свій приклад на додавання або віднімання (можна й множення якщо 3- 4 клас) , але такий, щоб він мав цікавий зміст або неординарну історію (казка, загадка);

Мета завдання: виявити оригінальність, образність, уміння створювати пізнавальний сюжет виконуючи при цьому математичні дії. Діагностувати наскільки діти можуть поєднувати логіку та фантазію. Впроваджувати в освітній процес знання з математики, мови та природознавства.

Завдання 2 «Фігури ожили»

Уявіть, що геометричні фігури ожили. Склади коротку історію або казку про три фігури (наприклад, коло, квадрат, трикутник), у якій використай хоча б одне математичне поняття (довжина, сторони, площа, кути).

Мета завдання: діагностувати здатність створювати образи на основі математичних понять; поєднання знань з теми геометричних фігур з елементами творчого художнього мислення.

Завдання 3 « Числовий детектив»

У числі зникла одна цифра , але залишились підказки. Придумайте власну історію про те, яке це було число, яка цифра зникла та як її вдалося відшукати. Формулювання повної відповіді для пояснення своїх кроків у вирішенні математичних дій.

Мета завдання: діагностика сформованості логічного мислення, перевірка рівня вивчення учнями математики власно фантазуючи та використовуючи уявний сюжет.

Критерії оцінювання

Критерії	Опис
Оригінальність ідеї	Неординарний, цікавий сюжет
Використання математичних знань	Умісне застосування термінів та обчислень; правильність та доцільність
Творча уява	Використання елементів фантазії, оригінальне мислення
Логіка	Виконана чітка послідовність, дотримана структура, зрозуміле пояснення та правильне розв'язання
Самостійність	Завдання виконано одноосібно за власною ідеєю та рішенням

Форма обліку результатів (фрагменти)

№	ПБ	Завдання1 (рівень)	Завдання2 (рівень)	Завдання3 (рівень)	Загальний рівень творчих здібностей

Високий- учень демонструє прояв творчого мислення, креативності, проявляє ініціативу, фантазію, вміє створювати власні нестандартні математичні завдання з логічною структурою.

Середній-учень використовує зразок, має певні труднощі з оригінальністю або розповіддю, але цілком на достатньому рівні творчого розвитку.

Низький- учень потребує значної допомоги, виконання одноманітне, типове в більшій мірі незавершене, відсутній прояв самостійності.

Діагностичне завдання з української мови.

1 завдання «Слово втекло з речення»

Прочитайте речення в якому з них загубилося слово. Поміркуйте, яке це могло бути слово, і поясніть свій вибір. Потім придумайте своє речення, у якому буде пропущене слово, і попроси однокласника відгадати його.

Мета: розвивати мовлення, розширювати словниковий запас, уміння добирати креативні слова за змістом.

Критерій	Високий	Середній	Низький
Оригінальність	Підбране цікаве, нестандартне слово, стилістично забарвлене	Загальновідоме слово, але доречне	Типове слово або не відповідає змісту
Зв'язність речення	Речення граматично правильно побудовано	Незначні помилки в будові	Помилки граматичні або порушена структура речення
Творча ініціатива	Учень підготував якомога цікавіше завдання для однокласника за власним бажанням, та творчим мисленням	Використав прийом речення з підказкою	Не створили власне речення, жодних творчих проявів

<u>№</u>	ПШБ	Вставне слово	Творче речення	Самостійність	Загальний рівень
----------	-----	---------------	----------------	---------------	------------------

Завдання формує лексичну, синтаксичну гнучкість.

2 завдання «Склади свою казку»

Придумайте коротку казку (3-5 речень) про будь-який предмет або явище, використовуючи нові слова, які ти знаєш. Казка повинна бути цікавою та зрозумілою. Можна намалювати малюнок.

Мета: розвиток творчих здібностей та зв'язного усного мовлення; вчити складати граматично правильно речення; оцінити здатність учня самостійно будувати креативні висловлювання.

Критерії оцінювання

Критерій	Високий	Середній	Низький
Оригінальність	Цікавий сюжет, нестандартне мислення.	Казка проста, повторює загальновідомий сюжет	Типова коротка казка або не відповідає змісту
Зв'язність речення та граматична правильність	Речення граматично правильно побудовано Логічно побудована структура.	Незначні помилки в будові, але текст зрозумілий	Помилки граматичні або порушена структура речення, текст важко зрозуміти
Творчість та виразність	Застосовано яскраві, унікальні персонажі; казка була представлена креативно, як	Використано звичайні слова та образи, представлена за звичним сценарієм.	Не створили власних речень, розповідь одноманітна, жодних творчих проявів

	розіграна сценка або ін.		
Самостійність	Казка створена самостійно. Присутні елементи та образи власної фантазії.	Казка складена з підказкою.	Скопійована повністю або занадто коротка.

№	ПШБ	Оригіналь ність	Зв'язність речення та граматична правильність	Творчість та виразність	Самості йність	Загальний рівень
---	-----	--------------------	--	----------------------------	-------------------	---------------------

Розвиток творчості через усне та писемне мовлення; допомагає у застосуванні нових слів.

3 завдання «Придумай речення з трьох слів»

Обери три випадкові слова, перелік яких надасть вчитель.

Склади з цими словами цікаве, правильне та зрозуміле речення. Можна додати на презентації коротку розповідь використовуючи це речення.

Мета: діагностика уміння комбінації слів у речення; виявити здатність учнів до логічного та креативного мовлення; оцінка граматичних правил (відмінювання, порядок слів, узгодження)

Критерії оцінювання

Критерій	Високий	Середній	Низький
Речення	Грамматична правильне, зміст зрозумілий	Незначні помилки, але речення логічно складене правильно	Багато помилок

Творчий підхід	Речення цікаве, нестандартне з елементами уяви	Речення звичайне	Речення беззмістовне немає сенсу
Зв'язність з історією	Влучно застосовано в коротку історію	Розповідь може логічно не співпадати	Відсутність речення, розповіді та зв'язку між ними

№	ПШ	Речення	Творчий підхід	Зв'язність з історією	Загальний рівень
---	----	---------	----------------	-----------------------	------------------

Розвиває уміння будувати речення та креативно мислити. Діагностика мовленнєвих здібностей. Подані слова можна ускладнювати або спрощувати.

Діагностичний блок

Мета: діагностика рівня розвитку творчих мовленнєвих здібностей учнів через виконання завдань, що поєднують граматику, лексику, творче мислення, комунікативне вміння, креативність.

Завдання 1. «Слово втекло з речення»

Прочитайте речення в якому з них загубилося слово. Поміркуйте, яке це могло бути слово, і поясніть свій вибір. Потім придумайте своє речення, у якому буде пропущене слово, і попроси однокласника відгадати його.

Завдання 2 «Склади свою казку»

Придумайте коротку казку (3-5 речень) про будь-який предмет або явище, використовуючи нові слова, які ти знаєш. Казка повинна бути цікавою та зрозумілою. Можна намалювати малюнок

Завдання 3 «Придумай речення з трьох слів»

Обери три випадкові слова, перелік яких надасть вчитель.

Склади з цими словами цікаве, правильне та зрозуміле речення. Можна додати на презентації коротку розповідь використовуючи це речення.

Критерії оцінювання

Критерій	Опис
Оригінальність	Чи застосовано нестандартні слова, сюжети, речення
Мовлення	Граматично правильно, відповідність лексики контексту
Творчість	Наявність фантазії, креативних ідей
Самостійність	Ступінь самостійності виконання, відсутність плагіату
Зв'язність тексту	Логічна структура, послідовність висловлювань.

Форма обліку результатів (фрагменти)

№	ПШБ	Завдання1 (Слово)	Завдання2 (Казка)	Завдання3 (Речення)	Загальний рівень творчих здібностей